

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ζ. ΣΟΦΙΑΝΟΣ

ΕΓΚΥΚΛΙΟΙ (ΑΥΓ. 1821 - ΙΑΝ. 1822) ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΕΥΓΕΝΙΟΥ Β΄ ΠΕΡΙ ΔΟΥΛΙΚΗΣ ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΟΝ ΟΘΩΜΑΝΟ ΚΑΤΑΚΤΗΤΗ

Χωρίς να θέλουμε να μειώσουμε κατ' ελάχιστο την αναμφισβήτητη προσφορά της Έκκλησίας γενικότερα και του Οικουμενικού Θρόνου (της πράγματι «Μητρὸς Ἐκκλησίας») ειδικότερα στο δυνάμενο Γένος, κατὰ τὴν μακράιωνα τουρκική κυριαρχία, θὰ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ὑπὸ τὴ διπλὴ του ιδιότητα, ὡς ἐκκλησιαστικὸς θεσμὸς καὶ κορυφὴ τῆς Ὁρθοδοξίας ἀλλὰ καὶ ὡς θεσμὸς τοῦ κυρίαρχου Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἦταν ὑποχρεωμένο νὰ τηρεῖ τοὺς νόμους καὶ νὰ προσπαθεῖ (τοῦλάχιστον πρὸς τὰ ἔξω) καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Τούρκου κυρίαρχου¹. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ποὺ ἐκπροσωπεῖ τὴν Ἐκκλησία, εἶναι συντηρητικὸ καὶ προσκολλημένο στὴν παράδοση καὶ στὰ καθιερωμένα. Γι' αὐτό, ὅταν οἱ Ἕλληνες ὑπόδουλοι, ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνα, ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὰ φιλελεύθερα κηρύγματα τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, τὰ κατορθώματα τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, τοὺς ρωσοτουρκικοὺς πολέμους καὶ τὸ ἐθνεγερτικὸ σάλπισμα τοῦ Ρήγα Βελεστινλή, ἄρχισαν νὰ κινοῦνται κατὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ κυρίαρχου γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ τὴν ἀπόκτηση τῆς πολιτικῆς τους ἐλευθερίας, οἱ τότε οἰκουμενικοὶ πατριάρχες ἐξαπέλυαν ἐγκυκλίους πρὸς τοὺς Ἕλληνες ὑποδούλους, μὲ τίς ὁποῖες τοὺς ζητοῦσαν νὰ ἀποκηρύξουν κάθε ἐπαναστατικὸ κίνημα, ποὺ οἱ ἴδιοι τὸ χαρακτήριζαν ὡς «ἀνταρσία» καὶ «ἀποστασία»· τοὺς προέτρεπαν ἐπίσης νὰ καταθέσουν τὰ ὅπλα, ἐὰν τυχὸν εἶχαν ἐξεγερθεῖ, καὶ νὰ δηλώσουν πλήρη καὶ δουλικὴ ὑποταγὴ καὶ εὐπείθεια στὴν «θεόθεν Βασιλεία», δηλαδή στὸν Τούρκο σουλτάνο, διότι «πᾶς ὁ ἀντιτασσόμενος αὐτῇ

1. Γιὰ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ὡς θεσμὸ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας βλ. τὴν πρόσφατη ἐκτενὴ εἰδικὴ μονογραφία τοῦ Π. Κονόρτα, *Θεωρήσεις γιὰ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο*, 17^{ος} - ἀρχὲς 20^{ου} αἰῶνα, Ἐκδ. «Αλεξάνδρεια», [Ἀθήνα] 1998, κυρίως σσ. 295-361.

τῇ θεόθεν ἐφ' ἡμᾶς τεταγμένη κραταιᾷ Βασιλείᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν»².

Ἐχομε ἔτσι τέτοιες πατριαρχικές ἐγκυκλίους περὶ δουλικῆς ὑποταγῆς τῶν νησιωτῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἐξ ἀφορμῆς τῆς δράσεως τῶν Ρώσων κυρίως ἐναντίον τῶν Τούρκων κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνα καὶ τῆς συνεργασίας κάποιων νησιωτῶν μὲ τὴν ὁμόδοξο Ρωσία. Ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Προκόπιος Α' ὁ Ριζομάντης ὁ ἀπὸ Σμύρνης (29 Ἰουν. 1785 - 30 Ἀπρ. 1789)³ ἐξαπέλυσε τρεῖς ἐγκυκλίους περὶ δουλικῆς ὑποταγῆς στοὺς κρατοῦντες, ποὺ μᾶς εἶναι γνωστές, τῶν ἐτῶν 1787 (Αὐγ. 25), 1788 (Αὐγ. 1) καὶ μία ἀχρονολόγητη⁴· ἄλλες τρεῖς ἐπίσης εἶναι γνωστές τοῦ Νεοφύτου Ζ' τοῦ ἀπὸ Μαρωνείας (α' πατριαρχία: 1 Μαΐου 1789 - 1 Μαρτίου 1794· β': 19 Δεκ. 1798 - 17 Ἰουν. 1801)⁵, δύο τοῦ ἔτους 1789 (Ἰουν. 8 καὶ Νοεμ. 2, ἀντίστοιχα) καὶ μία τοῦ 1799 (Μαρτ. 14)⁶· ἄλλη μία, τέλος (πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκρηξὴ τῆς μεγάλης Ἐπανάστασης τοῦ '21), παρόμοια ἐγκύκλιος εἶναι γνωστή, τοῦ ἔτους 1801 (Ἰουν. 20)⁷, τοῦ οἰκουμ. πατριάρχου Καλλινίκου Δ' τοῦ ἀπὸ Νικαίας (α': 17 Ἰουν. 1801 - 22 Σεπτ. 1806· β': 10 Σεπτ. 1808 - 23 Ἀπρ. 1809)⁸. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι τὰ γράμματα περὶ δουλικῆς ὑποταγῆς στοὺς κρατοῦντες τῶν δύο τελευταίων πατριαρχῶν, Νεοφύτου Ζ' καὶ Καλλινίκου Δ', στάλθηκαν ἀμέσως μὲ τὴν ἀνοδό τους στὸν πατριαρχικὸ θρόνο.

Ὅταν ἐξεράνη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1821, μὲ τὸν Ἀλέξαν-

2. Γ. Π. Ἀγγελόπουλος, *Τὰ κατὰ τὸν αἰετὶμον πρωταθλητὴν τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἑλλήνων Ἀγῶνος, τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τὸν Ε'*, τόμ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1865, σ. 230 (ὅπου συνοδικὸ γράμμα τοῦ Γρηγορίου Ε' πρὸς τὸν Μολδαβίας Βενιαμίν, τοῦ Μαρτίου τοῦ 1821, καταδικαστικὸ τῆς Ἐπανάστασης).

3. Βλ. γι' αὐτὸν Μ. Γεδεών, *Πατριαρχικοὶ Πίνακες. Εἰδήσεις ἱστορικαὶ βιογραφικαὶ περὶ τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου μέχρις Ἰωακείμ Γ' τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης, 36-1884* (α' ἐκδ. Κων/πολεις [1885-1890]), ἐκδ. β', Φιλολογικὴ Ἐπιμέλεια - Πίνακες - Εὐρετήρια ὑπὸ Ν. Λ. Φοροπούλου, Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὠφελίμων Βιβλίων, Ἀθήναι 1996, σ. 571-574· Μητροπ. Σάρδεων Γερμανός, *Συμβολὴ εἰς τοὺς πατριαρχικοὺς καταλόγους Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως καὶ ἐξῆς*, Μέρος Β' (1702-1936), Ἐν Κων/πολεὶ 1938, σ. 111-115, 147.

4. Π. Γ. Ζερλέντης, «Πατριαρχῶν γράμματα διατακτικὰ πρὸς τοὺς νησιώτας περὶ δουλικῆς ὑποταγῆς εἰς τοὺς κρατοῦντας», *Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος* 9 (1926) σσ. 100, 101-106 (ὅπου δημοσίευση τῶν πατριαρχικῶν γραμμάτων).

5. Βλ. γι' αὐτὸν Μ. Γεδεών, *ὁ.π.*, σσ. 574-579, 585-589· Σάρδεων Γερμανός, *ὁ.π.*, σσ. 115-132, 147.

6. Π. Γ. Ζερλέντης, *ὁ.π.*, σσ. 98, 100, 106-112 (ὅπου καὶ δημοσίευση).

7. Π. Γ. Ζερλέντης, *ὁ.π.*, σσ. 100, 113-115 (ὅπου καὶ δημοσίευση).

8. Βλ. γι' αὐτὸν Μ. Γεδεών, *ὁ.π.*, σσ. 589-592, 594· Σάρδεων Γερμανός, *ὁ.π.*, σσ. 147-152, 207.

δρο Ὑψηλάντη ἐπὶ κεφαλῆς, μὲ τὴν περίφημη προκήρυξή του (24 Φεβρ. 1821) «Μάχου ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος», ὁ τότε οἰκουμενικὸς πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ (α΄: 19 Ἀπρ. 1797-18 Δεκ. 1798· β΄: 23 Σεπτ. 1806-10 Σεπτ. 1808· γ΄: 14 Δεκ. 1818-10 Ἀπρ. 1821)⁹, ὁ πράγματι ἐθνομάρτυρας καὶ ἱερομάρτυρας, ποὺ τὸν καθαγίασε ἡ ἀγχόνη τῶν Τούρκων († 10 Ἀπρ. 1821), ἐξαπέστειλε, τὸν Μάρτιο τοῦ 1821, ἔξι ἐγκυκλίους καὶ συστατικὲς ἐπιστολὲς καταδικαστικὲς καὶ ἀφοριστικὲς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης καὶ τῶν πρωτεργατῶν τῆς Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη καὶ τοῦ Ἡγεμόνα Μολδαβίας Μιχαὴλ Σούτσου: δύο στὸ μητροπολίτη Μολδαβίας καὶ ἑξαρχο Πλαγηνῶν Βενιαμὶν καὶ στοὺς ἄρχοντες, πραγματευτὲς καὶ ἀπαξάπαντες Χριστιανούς τῆς περιοχῆς¹⁰, μία στοὺς ἀρχιερεῖς καὶ κάθε βαθμοῦ κληρικοὺς καὶ μοναχοὺς τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, τὴν ὁποία, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς 21 συνοδικοὺς ἀρχιερεῖς, συνυπογράφει καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Πολύκαρπος¹¹, ἄλλη πρὸς τὸν Τριπόλεως καὶ Ἀμυκλῶν Δανιήλ¹², πέμπτη πρὸς τὸν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς¹³ καὶ ἕκτη πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ¹⁴.

Οἱ πατριαρχικὲς αὐτὲς ἐγκύκλιοι, γιὰ τὴν εὐρύτερη διάδοσή τους, κυκλοφοροῦσαν συνήθως σὲ ἔντυπη μορφή, τυπώνονταν στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Πατριαρχείου στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ δημοσιεύονταν καὶ σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ (π.χ. «Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος» τῆς Βιέννης κ.ἄ.).

Τὴ χαρμὴσυνὴ γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς ἡμέρα τῆς λαμπροφάνου Ἀναστάσεως τοῦ Θεανθρώπου, αἱματοβαμμένη ὁμῶς γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Γένος Κυριακὴ τῆς 10^{ης} Ἀπριλίου τοῦ 1821 ποὺ ὁ μαρτυρικὸς πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄, ἀφοῦ κακοποιήθηκε καὶ ἐξευτελίστηκε ἀπὸ τοὺς βάρβαρους Ὀθωμανοὺς δημίους του, ὁδηγήθηκε στὸν Γολγοθὰ τῆς ἀγχόνης, τὴν ἴδια ἡμέρα ἐκλέγεται, κατόπιν σουλτανικοῦ ὀρισμοῦ, διάδοχός του ὁ ἀπὸ Πισιδίας

9. Βλ. γι' αὐτὸν Μ. Γεδεών, *ὁ.π.*, σσ. 582-585, 592-594, 599-602· Σάρδεων Γερμανός, *ὁ.π.*, σσ. 136-146, 207, 208.

10. Οἱ δύο αὐτὲς πατριαρχικὲς ἐγκύκλιοι δημοσιεύτηκαν στὴν ἐφημερίδα τῆς Βιέννης «Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος», ἀριθ. 32, 17 Ἀπρ. 1821, σσ. 157-161· ἀναδημοσιεύτηκαν ἀπὸ τὸν ἀνεψιὸ τοῦ πατριάρχῃ Γ. Π. Ἀγγελόπουλο, *Τὰ κατὰ τὸν ἀοίδιμον... Γρηγόριον τὸν Ε΄, Α΄*, σσ. 227-234, ἀριθ. 36-37. Τὰ περιοδικὰ τῆς Βιέννης «Λόγιος Ἑρμῆς» καὶ «Καλλιόπη» ἀρνήθηκαν νὰ δημοσιεύσουν τὰ ἐν λόγω δύο πατριαρχικά γράμματα καὶ γι' αὐτὸ παύθηκαν ἀπὸ τὸν Αὐστριακὸ καγκελλάριο, γνωστὸ μισέλληνα καὶ ἐχθρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, Μέττερνιχ. Στὴν παύση ἐκείνη συνετέλεσε καὶ ὁ τότε πρεσβευτὴς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης στὴ Βιέννη Ἰωάννης Μαυρογένης, ὅπως φαίνεται ἀπὸ δύο ἀναφορές του (16 καὶ 20 Ἀπριλίου 1821) πρὸς τὸν Μέττερνιχ (βλ. Ἀρχεῖο Γ. Λαΐου, φάκ. 50¹⁸, στὸ Κέντρον Ἑρεῦνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν).

11. Γ. Π. Ἀγγελόπουλος, *ὁ.π.*, σσ. 235-241, ἀριθ. 38 (ὅπου καὶ δημοσίευση).

12. Τ. Ἀ. Γριτσόπουλος, *Μονὴ Φιλοσόφου*, Ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 371, ἀριθ. 318.

13. Τ. Ἀ. Γριτσόπουλος, *ὁ.π.*, σ. 372, ἀριθ. 319.

14. Τ. Ἀ. Γριτσόπουλος, *ὁ.π.*, σ. 372, ἀριθ. 320.

Εὐγένιος Β' (10 Ἀπρ. 1821 - 27 Ἰουλ. 1822)¹⁵. Στὸ υπόμνημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἀναφέρονται οἱ αἰτίες ποὺ ἀνέγραφε ὁ σουλτανικὸς ὀρισμὸς γιὰ τὴν καθάραιση καὶ ἐξόντωση τοῦ Γρηγορίου Ε' :

Δέον γὰρ τὸν ἀφ' ἡμῶν πατριάρχην, προσέχοντα τὸν νοῦν τῇ ὑψηλῇ βουλήσει τῆς κραταιᾶς βασιλείας, ἐπιτελεῖν τὰ τε ἀναγκαῖα πρὸς περίθαλψιν τοῦ βασιλικοῦ ῥαγια καὶ τὰ καθήκοντα ἑαυτῷ πρὸς ὑποταγὴν καὶ πιστὴν δούλευσιν, τὸν δὲ [πατριάρχην Γρηγόριον] μὴ μόνον μηδὲν τούτων ἐπιτελέσαι, ἀλλὰ καὶ ἐπιχειρῆσαι πράξεσι τε καὶ τολμήμασι, δι' ἅπερ ἀποβαλεῖν καὶ τὸ πιστὸν καὶ ἐξωσθῆναι τῆς πατριαρχίας δεβλέτζι, ὃ ἐστὶ κατὰ τάξιν καὶ ἐξουσίαν τοῦ ὑψηλοῦ δεβλετίου¹⁶.

Καὶ συνεχίζει τὸ υπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ Εὐγενίου Β' :

Ταῦτα μὲν οὖν περιεῖχε τὸ προσκυνητὸν ἔγγραφον περὶ τῆς ἐκείνου παναγιότητος [Γρηγορίου Ε'], ἐπὶ τέλους δὲ κατ' ἔλεον βασιλικὸν ἐπέταττε σύμπτῃσι ἐλέσθαι εἰς πατριάρχην κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τοῦ γένους ἡμῶν τάξιν καὶ συνήθειαν δόκιμον, πιστὸν καὶ ἱκανὸν πρὸς περίθαλψιν τοῦ βασιλικοῦ ῥαγια, συνετὸν δὲ καὶ ἄξιον ὑπουργῆσαι τὰ ἀρέσκοντα τῇ ὑψηλῇ βουλῇ. Καὶ δὴ σκέψεως γενομένης ἐπὶ πολὺ... προεκρίθη καὶ προεξελέγη τῶν ἄλλων μιᾷ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ καὶ ἐνὶ φρονήματι πάντων ὁμοῦ τῶν τοῦ γένους μελῶν ὁ πανιερώτατος καὶ θεοπρόβλητος μητροπολίτης Πισιδίας, ὑπέρτιμος καὶ ἑξαρχος Σίδης, Μυρέων καὶ Ἀτταλείας, ἐν Χριστῷ περισπούδαστος καὶ περιπόθητος ἡμῶν συναδελφὸς κύριος κὺρ Εὐγένιος...¹⁷.

Γιὰ τὸν πατριάρχη Εὐγένιο, καχεκτικὸ καὶ φιλάσθενο, ὁ Μ. Γεδεὼν σημειώνει ὅτι ἦταν «Βούλγαρος τὴν καταγωγὴν, ἔκ τινος περὶ τὴν Φιλιππούπολιν κώμης, ἂν μὴ ἐκ τῆς πόλεως»¹⁸. Ὁ Κωνσταντινουπολίτης λόγιος Γεώργιος Κωνσταντινίδης (ca. 1810 - 30 Νοεμ. 1882), οἰκεῖος καὶ φίλος τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου, στὸ ἔργο του «*Ἱστορικὸς ἐν ἐπιτομῇ πίναξ τῶν ἀπὸ τοῦ 1821 ἔτους πατριαρχευσάντων ἐν Κωνσταντινουπόλει*», ποὺ συνέταξε περὶ τὸ ἔτος 1860 καὶ ἐδημοσίευσε ὁ Μ. Γεδεὼν τὸ 1922, ἀφηγεῖται γιὰ τὸν Εὐγένιο (ὡς αὐτόπτης πιθανὸν ἢ αὐτήκοος μάρτυρας) τὰ ἑξῆς:

Ἐπὶ τοῦ Εὐγενίου ἠκολούθησαν αἱ σφαγαὶ τῶν ἐκ τοῦ κλήρου καὶ ἐκ τῶν εὐγενῶν σημαντικωτέρων προσώπων. Κατηγορήθη ὁ Εὐγένιος

15. Βλ. γι' αὐτὸν Μ. Γεδεὼν, *Πατριαρχικοὶ Πίνακες*, β' ἐκδ., σσ. 602-603, 691-693· τοῦ ἴδιου, *Πατριαρχικῆς ἱστορίας μνημεῖα*, Α', *Γρηγορίου Ε' 9 διάδοχοι*, Ἀθήνησι 1922, σσ. 5-7 (=Πατριαρχικοὶ Πίνακες, σσ. 691-693)· Σάρδεων Γερμανός, *δ.π.*, σσ. 160-161.

16. Σάρδεων Γερμανός, *δ.π.*, σσ. 160-161.

17. Σάρδεων Γερμανός, *δ.π.*, σ. 161.

18. Μ. Γεδεὼν, *Πατριαρχικοὶ Πίνακες*, σσ. 602-603.

ὥς προδιδούς τοῖς Τούρκοις τὰ θύματα, ἀλλὰ τῆς κατηγορίας ταύτης οὐδεμία ἐδόθη ποτὲ ἀπόδειξις. Ὁ Εὐγένιος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἢ παραδυναστεύουσα αὐτῷ συντέκνισσα Ἑλένκω Ἐμφιετζίδενά, ἥτις ποτὲ καὶ ἠγόρασε δημευθέντα τὸν οἶκον, ὅστις σήμερον χρησιμεύει ὡς Μεγάλη Πατριαρχικὴ Σχολή, ἐσυλαγώγησεν ἀσυνειδήτως τὸ Κοινὸν τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, μὴ ἔχων τινὰ τὸν ἀνθιστάμενον· ἡ δὲ οὕτω κακῶς συναχθεῖσα αὐτῷ περιουσία περιήλθεν εἰς τὴν ρηθεῖσαν Ἑλένκων, ἥτις ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ δικαστηρίου ἐκήρυξεν ἑαυτὴν γυναῖκα τοῦ πατριάρχου. Μετ' οὐ πολλὰ δὲ ἔτη, σκορπίσασα μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς πάντα ἐκείνον τὸν αἱματοφύρτον πλοῦτον, πένης ἀπέδωκε τὴν ψυχὴν ἐν τῷ χωρίῳ Ἁγίου Στέφανος.

Ἐν τῷ ρηθέντι οἴκῳ τῆς Ἑλένκως Ἐμφιετζίδενας ἀπέθανεν ὁ Εὐγένιος, ἀφ' οὗ ἐνοσηλεύθη πολλὰς ἐβδομάδας ἐκ τῆς χρονικῆς δυσεντερίας, εἰς ἣν ὑπέπεσεν. Ἦν ὅλως σχεδὸν ἀγράμματος, ἀλλὰ τολμηρὸς καὶ θρασὺς εἰς τὸ λέγειν. Αἱ πατριαρχικαὶ χάριτες, οἱ εἰς ἀρχιερωσύνας προβιβασμοί, καὶ πᾶσα ὑπόθεσις τοῦ Πατριαρχείου διήρχετο διὰ τῆς Ἑλένκως, ἣν ἐθεράπευον πάντες, φόβῳ τοῦ Εὐγενίου. Ἔλεγε δὲ ἡ πάντολμος ἐκείνη γυνὴ πρὸς τοὺς περιλειφθέντας προκρίτους τῶν ὁμογενῶν “Ἐγὼ εἶμαι τὸ Γένος”, δηλοῦσα ὅτι αὐτὴ ἄγει καὶ φέρει τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Γένους, ὡς τοῖς πρὸ αὐτοῦ ἦγον καὶ ἔφερον οἱ ἐκ τῶν ἡγεμονικῶν οἴκων ἀλληλοδιαδόχως ὑπάρχοντες ἐν δυνάμει καὶ ἐκ μιᾶς ἐν τῇ ἐπαναστάσει καταστραφέντες, οἵτινες καὶ ἐκαλοῦντο “τὸ περιβλεπτον γένος”.

Οἰκτρὸν δέ, ἂν τις στοχασθῇ ὅτι, ἐνῷ ἐκεῖνοι ἀπήγοντο εἰς τὴν ἀγχόνην ἢ εἰς τὴν φυλακὴν ἢ εἰς τὴν ἐξορίαν καὶ ἐσφραγίζοντο οἱ οἴκοι καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν, ἄλλοι τῶν ὁμογενῶν, οἵτινες ἔμενον τέως ἐν ἀφανείᾳ, ἔτρεχον ἵνα καταλάβωσι τὰς θέσεις καὶ τὴν εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιμιξίαν ἐκείνων καὶ ὡς Τελχῖνες διαρπάσωσι τὰ ἐκ τοῦ ναυαγίου τῆς κλυδωνιζομένης ὀλκάδος. Φεῦ τῆς ἀνθρωπίνης κακίας!

Ἀπὸ δὲ τῆς φρικτῆς ἐκείνης τοῦ Πάσχα ἐβδομάδος, καθ' ἣν ἀδίκως ἐθυσιάσθησαν ὁ τε πατριάρχης Γρηγόριος καὶ οἱ προκριτώτεροι τῶν ἀρχιερέων, λογισθέντες παρὰ τῇ βασιλείᾳ ὡς συνένοχοι τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάντων ... ἡ Ὄθωμανικὴ Πόρτα ἀπήτησεν ἵνα παραδοθῶσιν αὐτῇ ὡς ὄμηροι τέσσαρες ἐκ τῶν ἀρχιερέων, οἵτινες, ἀλλασσόμενοι περιοδικῶς, ἔμελλον νὰ φυλάττωνται ἐν εἰρκτῇ... Θανατωθέντων δὲ ἐκ τῶν πρώτων ἀρχιερατικῶν ὁμήρων τῶν μᾶλλον περιβλεπτων, ἐζητήθησαν καὶ καθεύχθησαν ἄλλοι...¹⁹.

19. Μ. Γεδεών, *Πατριαρχικῆς ἱστορίας μνημεῖα*, Α΄, σσ. 5-7 (=Πατριαρχικοὶ Πίνακες, σσ. 692-693).

Ἐνῶ λοιπὸν ἡ ἐθνικὴ ἐξέγερση τῶν Ἑλλήνων, ὁ ὑπέρτατος καὶ εὐγενέστατος Ἀγώνας τῆς Ἀνεξαρτησίας εἶχε ἐξαπλωθεῖ καὶ εἶχε ἐπικρατήσῃ, μὲ ἀμέτρητες θυσίες καὶ αἷμα πολὺ, σὲ ὁλόκληρο σχεδὸν τὸν φλεγόμενο ἑλληνικὸ χῶρο, στὸ Μοριά, στὴ Ρούμελη, στὰ νησιά τοῦ Ἀρχιπελάγους, στὴν Κρήτη κ.ἄ., ἐνῶ ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ὁ Ἡσαΐας Σαλώνων καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἥρωικοὶ ἀρχιερεῖς καὶ κληρικοὶ γενικότερα εἶχαν ἤδη λάβει ἐνεργὸ μέρος στὸν πατριωτικὸ Ἀγώνα, ποὺ διεξαγόταν «γιά τοῦ Χριστοῦ τὴν Πίστη τὴν ἁγία καὶ τῆς Πατρίδος τὴν Ἐλευθερία», καὶ στέκονταν μὲ ψυχὴ καὶ σῶμα στὸ πλευρὸ τῶν ἐξεγερθέντων, ἐνῶ εἶχε προηγηθεῖ ἡ θυσία τοῦ Ἀθανασίου Διάκου στὴν Ἀλαμάννα, δίπλα στὶς Θερμοπύλες, ὅπου ξανακούστηκε τὸ «μολὼν λαβὲ» τοῦ Λεωνίδα, ὁ πατριάρχης Εὐγένιος Β', ὑπείκοντας μὲ ὑπερβάλλοντα ζῆλο στὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο ἀνέβηκε στὸν οἰκουμενικὸ θρόνο, ἐξαπέλυε μὲ ἐγκυκλίους του, ἀπὸ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1821 ὥς τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1822 (αὐτῆς τῆς περιόδου μᾶς εἶναι γνωστές), μύδρους καὶ κερανοὺς κατὰ τῶν ἀγωνιζόμενων Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους προτρέπει νὰ σωφρονιστοῦν καὶ νὰ μετανοήσουν, νὰ δηλώσουν δουλικὴ ὑποταγὴ καὶ εὐπειθεῖα στὸν Τοῦρκο σουλτάνο, ἐκτελώντας πιστὰ τὰ χρεὴ τοῦ «ραγιαλικίου» τους. Τότε, τοὺς διαβεβαιώνει, θὰ ἀμνηστευθοῦν καὶ θὰ τύχουν τῆς ἄκρας εὐσπλαγχνίας καὶ φιланθρωπίας τῆς «κραταίας καὶ ἀπτήτου Βασιλείας». Στὴν ἀντίθετη περίπτωση, γι' αὐτοὺς ποὺ θὰ μείνουν ἀμετανοήτοι καὶ θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ ἀγωνίζονται γιὰ τὴν ἐθνικὴ τὴν Ἀνεξαρτησία, ὁ θρησκευτικὸς καὶ πνευματικὸς ἡγέτης τοῦ Γένους ἐκτοξεύει ἀπειλές κατὰ τῆς ζωῆς τους, τῆς περιουσίας, τῆς οἰκογένειας καὶ τῆς πατρίδας τους, κυρώσεις χωρὶς ἔλεος ποὺ θὰ τοὺς ἐπιβάλλει ὁ Ὀθωμανὸς κυρίαρχος, ἐνῶ θὰ τοὺς τιμωρήσει ἀμείλικτα καὶ ὁ Θεὸς (βλ. κυρίως τὴν τρίτη ἐγκύκλιο, τοῦ Ἰαν. τοῦ 1822).

Ἀπὸ τίς δημοσιευόμενες ἐδῶ τρεῖς ἐγκυκλίους τοῦ Εὐγενίου Β, ἡ πρώτη, τῆς 15^{ης} Αὐγούστου τοῦ 1821, ἀπευθύνεται στὸν μητροπολίτη Παροναξίας καὶ ἑξαρχο παντὸς Αἰγαίου Πελάγους Ἱερόθεο, ὁ ὁποῖος ἐντέλλεται νὰ πείσει τοὺς ἐξεγερθέντες ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας νησιῶτες νὰ μεταμεληθοῦν γιὰ τὴν «ἀνταρσία» τους καὶ «νὰ βαδίζωσι τὴν ὁδὸν τῆς εὐπειθείας καὶ ὑποταγῆς ἀπαρατρέπτως» πρὸς τὸ σουλτάνο. Τὴν δημοσιεύει (ὄχι πλήρη, ὅπως φαίνεται) ὁ Ἰωάννης Φιλήμων στὸ «Δοκίμιον Ἱστορικόν», ἀπ' ὅπου καὶ τὴν ἀναδημοσιεύομε²⁰. Ὁ Μ. Γεδεὼν σημειώνει ὅτι ἡ ἐγκύκλιος αὐτὴ κυκλοφόρησε ἔντυπη, ὅπως συνήθως συνέβαινε σ' αὐτὲς τίς περιπτώσεις, καὶ προσθέτει ὅτι «ἐπιστολαὶ τοιαῦται βεβαίως ἐξεπέμφθησαν [ἀπὸ τὸν Εὐγένιο] καὶ πρὸς ἀρχιερεῖς ἑτέρους»²¹. Ἴσως δὲν εἶναι χωρὶς σημασία τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Εὐγένιος

20. Ἰω. Φιλήμων, *Δοκίμιον Ἱστορικόν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, τόμ. Δ', Ἀθῆναι 1861, σσ. 448-449.

21. Μ. Γεδεὼν, *Πατριαρχικοὶ Πίνακες*, σ. 603.

νιος διάλεξε τὸ Δεκαπενταύγουστο, τὴ μεγάλη αὐτὴ γιορτὴ τῆς χριστιανοσύνης, γιὰ νὰ γράψῃ καὶ ἐξαποστείλῃ τὴν ἐγκύκλιό του αὐτὴ.

Ἡ δεύτερη ἐγκύκλιος τοῦ Εὐγενίου Β΄, καὶ αὐτὴ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1821, σώζεται σὲ ἀντίγραφο, σὲ φύλλο χαρτιοῦ μεγάλου σχήματος (οἱ διαστάσεις τοῦ κειμένου εἶναι 0,44x0,38 μ.), στὸ Κεντρικὸ Κρατικὸ Ἀρχεῖο τῆς Βιέννης (Türkei, Gesandtschaftsarchiv, Fz 93 (1821) Berichte, fol. 419). Φωτογραφία τοῦ ἀντιγράφου αὐτοῦ τῆς πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου ὑπάρχει στὸ Ἀρχεῖο Γ. Λαΐου (φάκ. 50¹⁸), ποὺ φυλάσσεται στὸ Κέντρον Ἑρεῦνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὴ φωτογραφία αὐτὴ χρησιμοποιοῦ γιὰ τὴ δημοσίευση τοῦ ἀνέκδοτου αὐτοῦ πατριαρχικοῦ ντοκουμέντου (βλ. πανομοιότυπο στὸν ἐκτὸς κειμένου πίν. Α΄). Ὁ Γ. Λάιος σημειώνει σχετικὰ ὅτι «τὸ ἀντίγραφο ἐκείνης τῆς ἐγκυκλίου τὸ ἔστειλε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ὁ ἐκεῖ Αὐστριακὸς πρεσβευτὴς Lützow, ὁ ὁποῖος, σὲ σχετικὴ ἀναφορὰ του τῆς 25^{ης} Αὐγούστου 1821 πρὸς τὸν Μέττερνιχ, γράφει τὰ ἑξῆς:

Κατόπιν Σουλτανικῆς διαταγῆς ὁ Πατριάρχης ἐξέδωκε μιὰ ποιμαντορικὴ ἐπιστολή, μὲ τὴ σφραγίδα του καὶ τὴν ὑπογραφή του, ποὺ διαβάστηκε σὲ ὅλες τὶς ἐκκλησίες τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τὴν περασμένη Κυριακή. Συνημμένως ἀποστέλλω μετάφραση αὐτῆς τῆς ὑπὸ τύπον ἐγκυκλίου ἐκκλήσεως τοῦ πνευματικοῦ καὶ λαϊκοῦ ἀρχιεροῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πρὸς ὅλους τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς καὶ λαϊκοὺς προϊσταμένους ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἀπὸ τὸ σημείωμα αὐτὸ τοῦ Αὐστριακοῦ πρεσβευτῆ (25 Αὐγ. 1821) πληροφοροῦμαστε τὸ μῆνα ἐκδόσεως καὶ τὸν ἀποστολέα τῆς πατριαρχικῆς αὐτῆς ἐγκυκλίου, διότι στὸ ἀντίγραφο τῆς Βιέννης δὲν ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ πατριάρχῃ οὔτε καὶ ὁ μῆνας (πιθανόν, καὶ στὸ πρωτότυπο θὰ ὑπῆρχε μόνο ἡ χρονολογία, χωρὶς τὸ μῆνα). Ἡ μετάφραση στὰ γερμανικὰ σώζεται στὸ ἴδιο ἀρχεῖο τῆς Βιέννης (Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Staatenabteilung Türkei VI, Karton 12, Ad. Num. 104A, 25 August 1821) καὶ ἀντίγραφό της δακτυλογραφημένο ὑπάρχει στὸ Ἀρχεῖο Γ. Λαΐου (Φάκ. 50¹⁸).

Ἡ ἐγκύκλιος αὐτὴ τοῦ Εὐγενίου Β΄ ἀπευθύνεται σὲ ὅλους τοὺς Ἕλληνες («Ρωμαίους»), ἱερωμένους καὶ λαϊκοὺς, τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, οἱ ὅποιοι καλοῦνται – ὅσοι ἀπ’ αὐτοὺς ἐξεγέρθηκαν κατὰ τοῦ Τούρκου κατακτητῆ – νὰ καταθέσουν τὰ ὅπλα καὶ νὰ δηλώσουν ὑποταγὴ καὶ ὑπακοή στὸ κυρίαρχο Ὀθωμανικὸ Κράτος:

ὅσοι αὐθαδῶς ἐτολμήσατε νὰ ἐξοπλισθῆτε κατὰ τῆς κοινῆς ἡμῶν τροφῆς καὶ εὐεργέτιδος κραταιᾶς βασιλείας, νὰ καταθέσῃτε ἀμέσως τὰ ὅπλα καὶ νὰ ἀναλάβῃτε τὸ ἀρχαῖον σχῆμα τῆς ἐντελοῦς καὶ εἰλικρινοῦς ὑποταγῆς καὶ εὐπειθείας σας πρὸς αὐτήν, καὶ νὰ ἀποπτύσῃτε τὸ

σατανικόν και μάταιον τῆς ἀνταρσίας φρόνημα, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες νὰ μένητε ἐδραῖοι καὶ ἀμετακίνητοι εἰς τὸ πιστὸν τοῦ ραγιαλικίου... ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῇ σκιάν τοῦ βασιλείου κράτους...(στ. 33-37).

Ἡ τρίτη, τέλος, συνοδικὴ ἐγκύκλιος τοῦ Εὐγενίου Β', τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1822, σώζεται στὸ πρωτότυπό της, σὲ χαρτί διαστ. 0,72x0,49 μ., στὸ Ἀρχεῖο Οἰκονόμων (Φάκ. XXXIII^α), ποὺ φυλάσσεται στὸ Κ.Ε.Μ.Ν.Ε. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ εἶναι ἀνέκδοτη. Τὸ ἔγγραφο, σὲ μερικὰ σημεῖα του, εἶναι σπητόβρωτο καὶ διαποτισμένο ἀπὸ τὴν ὑγρασία, γενικότερα ὅμως ἡ διατήρησή του εἶναι καλὴ καὶ ἡ ἀνάγνωσή του ἀνετῆ. Τὸ μελάνι εἶναι μαῦρο καὶ ἔντονο (βλ. πανομοιότυπό του στὸν ἐκτὸς κείμενου πίν. Β').

Υπάρχουν ἀρκετὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα στὸ κείμενο, τὰ ὁποῖα διατηροῦμε κατὰ τὴ δημοσίευση, ἀφοῦ τὸ ἔγγραφο εἶναι πρωτότυπο. Διατηροῦμε ἐπίσης τὰ κεφαλαῖα γράμματα ὅπως ἔχουν στὸ πρωτότυπο, διότι ἡ κεφαλαιογράφηση ὁρισμένων λέξεων, *Βασιλεύς*, *Βασιλεία* π.χ. γίνεται ἐνσυνείδητα καὶ ἔχει σημασία, ἀφοῦ οἱ λέξεις ἀναφέρονται στὸν Τούρκο σουλτάνο καὶ στὸ Ὄθωμανικὸ Κράτος.

Ἡ πατριαρχικὴ ἐγκύκλιος ἀπευθύνεται στοὺς κατοίκους τῆς Κρήτης²² κατ' ἀρχήν, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νησιῶν γενικὰ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους στὴ συνέχεια, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται σὲ ἐθελοδοουλεία, δηλαδή ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς ἐπανεστάτησαν γιὰ τὴν ἐλευθερία τους προτρέπονται «νὰ κλίνουν τὸν αὐχένα», «νὰ ρίψουν τὰ ὅπλα», νὰ γίνουν ριψάσπιδες, ποδοπατώντας τὴν ἱερὴ ἐπιταγὴ «ἡ τὰν ἡ ἐπὶ τὰς» τῆς ἡρωικῆς Σπαρτιάτισσας μάνας, καὶ νὰ ὑποταχθοῦν δουλικά στὸν «φιλάνθρωπο καὶ μεγαλόψυχο» κυρίαρχό τους:

Οἱ ἀνὰ πᾶσαν τὴν νῆσον Κρήτην καὶ τὰς ὑποκειμένας αὐτῇ Ἐπισκοπὰς οἰκοῦντες Ῥωμαῖοι... Ὅθεν, χριστιανοὶ ἀδελφοί, τέκνα τῆς ἀνατολικῆς ἡμῶν ἐκκλησίας, ὅσοι κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου καὶ ὅσοι τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ὅσοι πλέετε τὴν θάλασσαν καὶ ὅσοι εὕρισκεσθε εἰς τὴν ξηράν, ὅσοι ἐνὶ λόγῳ, εἴτε παραλογιζόμενοι οἰκοθεν, εἴτε ἀπατώμενοι ἄλλοθεν, ἐφθάσατε νὰ νοσήσετε τὴν κατηραμένην αὐτὴν νόσον καὶ νὰ λάβητε ὅπλα εἰς χεῖρας μὲ ἀποστατικά φρονήματα, ἀκούσατε τῆς πατρικῆς μας φωνῆς, ἥτις πηγάζει ἀπὸ πόνον ἐγκάρδιον, ἔλθετε εἰς ἑαυτούς, ἀποπτύσατε τὸ σατανικὸν αὐτὸ φρόνη-

22. Γιὰ τὴν Ἐπανάσταση στὴν Κρήτη ἐναντίον τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1821 καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1822 βλ. Κ. Κριτοβουλίδης, *Ἀπομνημονεύματα τοῦ περὶ αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος πολέμου τῶν Κρητῶν*, Ἐν Ἀθήναις 1859, σσ. 1-129· Ζαμπέλιος καὶ Κριτοβουλίδης, *Ἱστορία τῶν Ἐπαναστάσεων τῆς Κρήτης*, συμπληρωθεῖσα ὑπὸ Ἰω. Δ. Κονδυλάκη, Ἐπανεκδόσεις Ἀφῶν Βαρδινογιάννη, Ἀθῆναι 1971, σσ. 291-394· Α. Ε. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση (1821-1829)*, τόμ. Ε', *Οἱ προϋποθέσεις καὶ οἱ βάσεις της (1813-1822)*, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 486-494, 720-722, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

μα τῆς ἀνοήτου ἀποστασίας, ρίψατε τὰ ὄπλα τὰ αἷτια τῆς κοινῆς σας καταστροφῆς, ἀναλάβετε τὸν προγονικὸν ρεαγιαλικὸν χαρακτῆρα, φιλιωθῆτε μὲ τὸν Θεόν, διὰ νὰ ἔχητε καὶ τὴν εὐνοίαν τῆς ὑπὸ Θεοῦ τεταγμένης κραταιᾶς καὶ ἀηττήτου βασιλείας (στ. 2, 46-50).

Στὴν ἀντίθεση περίπτωσῃ, ἐναντίον τῶν ἀνυπάκουων καὶ ἀμετανόητων, ἐκτοξεύονται κυνικά, γιὰ ἐκφοβισμό καὶ ἐκβιασμό, φοβερὲς ἀπειλὲς καὶ ἀρεῖς (βλ. στ. 59-69 τοῦ ἐγγράφου).

Πρὶν προχωρήσουμε στὴ δημοσίευσή τῶν τριῶν πατριαρχικῶν ἐγκυκλίων τοῦ Εὐγενίου Β΄, ποὺ προαναφέραμε, σημειώνομε ὅτι, ἀκόμη καὶ μετὰ τὴ λήξῃ τοῦ Ἀγῶνα τῆς Ἀνεξαρτησίας καὶ τῆ δημιουργία τοῦ μικροῦ ἐλεύθερου Κράτους, ὁ πατριάρχης Ἀγαθάγγελος Α΄ ὁ ἀπὸ Χαλκηδόνος (26 Σεπτ. 1826 - 5 Ἰουλ. 1830)²³, μὲ ἐγκύκλιό του, τὸ Φεβρουάριό τοῦ 1828, καλεῖ τοὺς κατοίκους τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, τοὺς μπαρουτοκαπνισμένους καὶ ματωμένους ἀγωνιστές, ποὺ μὲ τόσες θυσίες κέρδισαν τὴν ἐλευθερία τους, νὰ δηλώσουν ὑποταγὴ στὸ σουλτάνο καὶ νὰ ἐπανέλθουν στὸν Ὀθωμανικὸ ζυγὸ! Ἀξίζει νὰ παραθέσουμε ἐδῶ χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα τῆς πατριωτικῆς καὶ περηφάνῃς ἀπάντησής τοῦ Ἑλληνα Κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια πρὸς τοὺς ἀπειθαλμένους, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1828, συνοδικοὺς ἀρχιερεῖς στὸν Πόρο, γιὰ νὰ τοῦ ἐπιδώσουν καὶ ἰδιοχείρως τὴν ἐξωφρενικὴ καὶ ἀντεθνικὴ αὐτὴ πατριαρχικὴ νομοθεσία καὶ ἐκκλήσῃ ἐθελοδουλείας:

Ἄρ. 2683

Ἑλληνικὴ Πολιτεία
Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος

Πρὸς τὸν Παναγιώτατον Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἁγίαν Σύνοδον.

Ἡ πρὸς τοὺς προύχοντας, κληρικούς, προκρίτους καὶ λοιποὺς χριστιανοὺς κατοίκους τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ἐκάστης τάξεως καὶ βαθμοῦ διευθυνθεῖσα παρὰ τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος καὶ τῆς ἱερᾶς Συνόδου ἐπιστολὴ τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς εἶχε φανῇ καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας ὅλης τῆς Εὐρώπης, καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς Ἑλλάδος, ὅτε ἐσχάτως οἱ ἅγιοι Ἀρχιεπίσκοποι καὶ Μητροπολίται Νικαίας, Χαλκηδόνος, Λαρίσης καὶ Ἰωαννίνων μετὰ τοῦ Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου ἔφθασαν εἰς τὴν νῆσον Πόρον, ὅπου κατὰ τὸ παρὸν καὶ ἡμεῖς διατρίβομεν...

Ὅσον ὀλίγων ἐλπίδων καὶ ἂν ἦτον ἡ προσδοκία μας, δὲν δυνάμεθα

23. Βλ. γι' αὐτὸν Μ. Γεδεών, *Πατριαρχικοὶ Πίνακες*, σσ. 606-608, 702-707· Σάρδεων Γερμανός, *ὁ.π.*, σσ. 169-171, 208.

νὰ ὑποκρύψωμεν εἰς τὴν Ὑμετέραν Παναγιότητα τὴν ἀνέκφραστον λύπην, τὴν ὁποίαν ἡσθάνθημεν, ὅταν ἐβεβαιώθημεν ὅτι ἡ ἀποστολὴ τῶν ἱεραρχῶν τούτων σκοπὸν μόνον εἶχε τοῦ νὰ ἐγχειρίσῃσι πρὸς ἡμᾶς τὴν ἰδίαν τοῦ Φεβρουαρίου ἐπιστολὴν καὶ νὰ μᾶς προτρέψωσιν ἐν ταύτῃ, καθ' ὅλους τοὺς κατεπείγοντας τρόπους, ὥστε νὰ τοὺς δώσωμεν κἂν ἐλπίδας ὅτι Ἑλληνικὸν ἔθνος ἤθελε παραδεχθῇ τὰς νουθεσίας τῆς Ὑ. Παναγιότητος.

Οἱ ἴδιοι ἡμεῖς, δεξάμενοι παρὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν τὴν ἐπιστολὴν, εἴπομεν μεθ' ὅλης τῆς παρρησίας τὰ αἷτια, μὲ τὰ ὁποῖα τὸ βῆμα τοῦτο οὔτε συνέπειάν τινα ἐδύνατο νὰ ἔχῃ, οὔτε καρποὺς παντελῶς νὰ φέρῃ ἀναλόγους πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τῆς Ὑ. Παναγιότητος ...

Βαθύτατα αἰσθανόμεθα ὅ,τι ὀφείλομεν εἰς τὴν θέσιν καὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὑ. Παναγιότητος, διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἐγκρίνομεν νὰ ἀνακεφαλαιώσωμεν τὸ περιεχόμενον τῆς συνοδικῆς ἐπιστολῆς ... Παρακαλοῦμεν ἐπίσης τὴν Ὑ.Π. νὰ μελετήσῃ ἐν εὐσεβεῖ κατανύξει τὰ τεράστια, δι' ὧν ὁ πολυεύσπλαγχνος Κύριος ἔσωσε τὸν λαὸν τοῦτον καὶ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ εἰς τοὺς ἐσχάτους τούτους χρόνους.

Περικυκλούμενος καὶ πολεμούμενος ὁ λαὸς οὗτος ἐξ ἑνὸς μέρους ἀπὸ φοβερά στρατόπεδα ... ἐπιτιμώμενος συχνάκις ἕως τοῦ χείλους τῆς ἀβύσσου, ὁ λαὸς οὗτος ὑπάρχει ἀκέραια καὶ ὑπάρχει, διότι ὁ Θεὸς ἐξάπείστειлен εἰς αὐτὸν τὴν χάριν τοῦ νὰ εὕρῃ εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν τὸ κράτος τοῦ πολεμεῖν, τὴν ἰσχύιν τοῦ ἐγκαρτερεῖν εἰς τὰ δεινὰ, καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ ν' ἀπολεσθῇ μᾶλλον ἢ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸν ζυγόν, τὸν ὁποῖον οἱ πατέρες του ἐβάστασαν ἀλλὰ ποτὲ δὲν παρεδέχθησαν ...

Ὁμόφωνος καὶ γενικὴ εἶναι ἡ πεποίθησις αὕτη· οὔτε οἱ προύχοντες, οὔτε ὁ κληρὸς, οὔτε ὁ λαός, πρὸς τοὺς ὁποίους ἡ Ὑ.Π. διευθύνεται, ἔχουσιν οὔτε δύνανται νὰ ἔχωσιν ἄλλην παρ' αὐτὴν τὴν πεποίθησιν, χωρὶς νὰ ἐξαχρειωθῶσι καὶ νὰ παύσωσι τοῦ νὰ εἶναι ἄνθρωποι καὶ χριστιανοί.

Πάμπολυ αἷμα ἐχύθη, πάμπολλαι οὐσίαι ἐφθάρησαν εἰς διάστημα ὀκτῶ ἐτῶν πολέμου καὶ δυστυχιῶν, καθ' οὓς ὁ τόπος οὗτος κατηφανίσθη, ὥστε ὅλως διόλου ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐπανέλθῃ εἰς ὅποιανδήποτε κατάστασιν πραγμάτων βάσιν ἔχουσιν τὸ παρελθόν!

Ἄλλως πως συνέβαινεν, ἂν τὸ μαρτύριον τοῦ Παναγιωτάτου Πατριάρχου Γρηγορίου, πολλῶν ἐγκρίτων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ ἄλλων ἐκ τῶν πρωτίστων τοῦ Ἑθνους, δὲν ἤθελε διδάξῃ τὴν Ἑλλάδα τί ἐχρεώσται ἡ ἰδία εἰς ἑαυτὴν διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν ἐξολοθρευμὸν ...

Ὀφείλομεν ἐξ ὀνόματος καὶ ἐκ μέρους τοῦ Ἑθνους, τὸ ὁποῖον ἐνεπιστεύθη εἰς ἡμᾶς τὴν διεύθυνσιν τῶν συμφερόντων του, νὰ παρακα-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

λέσωμεν τὴν Ὑ.Π. νὰ μᾶς χαρίσῃ τὰς εὐλογίας τῆς, πεπεισμένη ὅτι ἀμεταθέτως εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως.

Μακάριοι ἐσμέν, ὅσakis εὐδοκήσῃ ὁ πανάγαθος Θεός, ὥστε νὰ δυνηθῇ ἡ Ὑ.Π. νὰ γένῃ εἰς ἡμᾶς πρόξενος τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια ὀφείλει ὡς κεφαλὴ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας εἰς ὅλα τὰ τέκνα τῆς ...

Ἐν Πόρῳ τὴν 28 Μαΐου [9 Ἰουνίου] 1828

Ὁ Κυβερνήτης

Ι. Α. Καποδίστριας

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας

Σ. Τρικούπης²⁴.

Γιὰ τὸν πατριάρχῃ Ἀγαθάγγελο καὶ τὴν ἐγκύκλιό του (Φεβρ. 1828) χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα γράφονται, ἀνώνυμα, στὴ «Γενικὴ Ἐφημερίδα τῆς Ἑλλάδος» τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1828, ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀποστολῆς τῶν Ἀρχιερέων κατὰ τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον». Παραθέτομε κάποια ἀποσπάσματα:

... ὁ Ρεῖς Ἐφέντης εἰς μίαν συνέντευξίν του μετὰ τοῦ Πατριάρχου ἐφάνη παρωργισμένος καὶ ἤλεγξεν αὐτόν, ὅτι δὲν ἐκπληροῖ τὰ πατριαρχικά χρεὴ του. Ὁ Πατριάρχης φοβηθεὶς μήπως ἐκπέσῃ τοῦ θρόνου του ἢ μήπως εὐρεθῇ εἰς ἀνάγκην νὰ ἐκκενώσῃ τὸν συναχθέντα πλοῦτόν του, σκεφθεὶς ἐπενόησε καὶ ἐπρόβαλεν εἰς τὴν Πόρταν ὅτι, ἂν τὸν ἐδίδετο ἄδεια, ἡδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ τινὰ μέσα διὰ νὰ διαιρέσῃ τοὺς Ἕλληνας, καὶ μὲ πρόσχημα θρησκευτικῶν παραινήσεων νὰ ἀποτοξεύσῃ εἰς αὐτοὺς ἐμφύλιον πόλεμον ... Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνηργήθη ἡ ἀποστολὴ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἐγκυκλίων γραμμάτων εἰς Πελοπόννησον. Ὁ δὲ Πατριάρχης αὐτός ... περιγράφεται ὁμῶς ὡς ἄνθρωπος νωθροτάτου νοός καὶ χαμερπῶν αἰσθημάτων· διό, καί, ἐνῶ αὐτόκλητος περιεπλέχθη εἰς ἐπιχείρημα ὅσον ἀπερίσκεπτον τόσον καὶ μάταιον, ἤδη βλέπων πλησιάζοντα τὸν καιρόν, καθ' ὃν θέλει φανῇ τοῦ κινήματός του ἡ ἀπροβλεψία, κυριεύεται ἀπὸ πολλὴν δειλίαν. Ἀρὰ γε ὁ συναχθεὶς παρ' αὐτοῦ πλοῦτος δύναται νὰ τὸν σώσῃ²⁵;

24. *Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος*, Αἴγινα, Ἀριθ. 41, ἔτ. Γ΄, 9 Ἰουνίου 1828, σσ. 169-170 (ὅπου δημοσίευσεν τὸν κυβερνητικὸν ἐγγράφον). Γιὰ τοὺς ἀπεσταλμένους ἀπὸ τὸν Πατριάρχῃ Ἀγαθάγγελο στὸν Πόρον, στὸν Κυβερνήτη Ι. Καποδίστρια, τέσσερες συνοδικοὺς μητροπολίτες μὲ τὸν μέγα πρωτοσύγκελλο, μὲ σκοπὸ τὴν ὑποταγὴν τῆς ἐλεύθερης Ἑλλάδος στὸν Τοῦρκο σουλτάνο («ἐπαναγωγὴν τῶν ἀποπλανηθέντων εἰς τὴν ποίμνην») βλ. Σπυρ. Τρικούπης, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, τόμ. Δ΄, Ἀθῆναι 1926, σσ. 193-194.

25. *Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος*, Αἴγινα, Ἀριθ. 68, ἔτ. Γ΄, 15 Σεπτ. 1828, σσ. 282-283.

Καὶ σὲ μεταγενέστερους ὁμῶς χρόνους τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο προτρέπει τοὺς ὑπὸ Ὀθωμανικὴ κυριαρχία ὀρθόδοξους χριστιανούς καθὼς καὶ μοναστήρια νὰ ἐκτελοῦν πιστὰ τὰ πρὸς τὸν Τοῦρκο σουλτάνο χρέη τους. Ἔτσι, ἐντυπὴ ἐγκύκλιος τοῦ οἰκουμ. πατριάρχου Ἀνθίμου Δ' τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας (α': 20 Φεβρ. 1840 - 6 Μαΐου 1841· β': 19 Ὀκτ. 1848 - 30 Ὀκτ. 1852)²⁶ τῆς 23^{ης} Φεβρουαρίου 1840, εὐθὺς μὲ τὴν ἐκλογή του καὶ τὴν ἀνάληψη τῶν καθηκόντων του, ἀπευθύνεται πρὸς τὶς μονές τοῦ Ἁγίου Ὁρους, στίς ὁποῖες συνιστᾶται νὰ ἐκτελοῦν πιστὰ τὰ «ρεαγιαδικὰ χρέη» τους καὶ νὰ προσεύχονται γιὰ τὴν μακροημέρευση καὶ ὑγεία τοῦ «εὐσπλαγχνικωτάτου ἡμῶν Ἀνακτος Σουλτάν Ἀλδουλ Μετζίτ ἐφένδης». Ἀντίτυπό τῆς, μαζί μὲ ἄλλα παρόμοια, φυλάσσεται στὸ Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς Δοχειαρίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους (φάκελος: «Πατριαρχικά 1783-1906»).

Δημοσιεύουμε τώρα τὶς τρεῖς προαναφερθεῖσες πατριαρχικὲς ἐγκυκλίους τοῦ Κων/πόλεως Εὐγενίου Β'.

Ἐγκύκλιος τοῦ οἰκουμ. Πατριάρχου Εὐγενίου Β' πρὸς τὸν Παροναξίας Ἱερόθεο περὶ δουλικῆς ὑποταγῆς τῶν νησιωτῶν στὸν Τοῦρκο σουλτάνο.

1821, Αὐγ. 15

† Εὐγένιος ἐλεῖ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης:-

† Ἱερώτατε μητροπολίτα Παροναξίας, ὑπέρτιμε καὶ ἑξαρχε παντὸς Αἰγαίου Πελάγους, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργγὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος κύρ Ἱερόθεε, χάρις εἴη σου τῇ ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ. Ἐκ τοῦ ἐγχειριζομένου σοι πατριαρχικοῦ ἡμῶν καὶ συνοδικοῦ γράμματος πληροφορεῖσαι τὴν δι' ἄκρας ἀνακτορικῆς φιλανθρωπίας εὐμενεστάτην αὐθις πρὸς τὸ ἡμέτερον γένος εὐεργεσίαν καὶ χάριν, καθ' ἣν ἀξιοῦνται ἐλέους καὶ ἀμνηστίας οἱ τῶν ὁρίων τοῦ πιστοῦ ῥαγιαλικίου παρεκτραπέντες ὁπώσποτε, ἥδη δὲ μεταμελούμενοι καὶ προσπίπτοντες εἰλικρινῶς, πολλῶ μᾶλλον οἱ ἰδιοπραγμονοῦντες καὶ ἐν τοῖς ὅροις τοῦ πιστοῦ ῥαγιαλικίου ἀπαρεγκλίτως ἐμμένοντες, καθὼς ἐκ τοῦ ἰδίου γράμματος ἐντελέστερον πληροφορεῖσαι. Τοῦτο δὴ λαβὼν, ἐντελλόμεθά σοι διὰ τῆς παρούσης, ὅπως χωρὶς ἀναβολῆς ἐνεργήσης, ἐπὶ κοινῇ ἀπαξαιπάντων τῶν ἐπαρχιωτῶν σου ἀκροάσει, καὶ ἐμπνεύσης εἰς τὰς καρδίας των τὰς ἐν αὐτῷ περιεχομένας ἐννοίας μὲ ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην καθαρότητα καὶ ἀκρίβειαν, διὰ νὰ ἀναπέμψωσι προηγουμένως τὰς ὑπὲρ τοῦ βασιλείου κράτους ἱκετηρίους αὐτῶν

26. Βλ. γι' αὐτὸν Μ. Γεδεών, *Πατριαρχικοὶ Πίνακες*, σσ. 614, 618-619, 717-719· Σάφδεων Γερμανός, *ὁ.π.*, σσ. 185-190, 208.

φωνὰς πρὸς Θεόν, καὶ ἐπομένως, κατανοήσαντες τὸ γινόμενον καὶ πρὸς αὐτοὺς μέγα βασιλικὸν ἔλεος, νὰ βαδίζωσι τὴν ὁδὸν τῆς εὐπειθείας καὶ ὑποταγῆς ἀπαρατρέπτως, ἐν βεβαιότητι ὅτι, καθὼς ἡ κραταιὰ βασιλεῖα ἐξευμενίζεται πρὸς τοὺς μετανοοῦντας καὶ χαρίζεται αὐτοῖς φιλανθρωπῶς τὴν ἀμνηστίαν, οὕτω κατὰ τῶν σκληροτραχέλων καὶ ἀμεταμελήτων μένει ἀδυσώπητος. Ἐνὶ λόγῳ, κατὰ τὸ ἄφευκτον χρέος τῆς προθυμίας σου, νὰ στηρίξης πάντας αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ κέντρου τοῦ ῥαγιαλικίου, ὑπαγορεύων συμφώνως τὰ σωτήρια καὶ γινόμενος καλὸν παράδειγμα πρὸς αὐτούς ...

Περιμένομεν ἐν τάχει τῶν γραφομένων ἀπάντων τὴν αἰσίαν ἀποπεράτωσιν. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ τῆς ἱερότητός σου.

αῶκα΄, Αὐγούστου ιε΄.

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφός.

2

Ἐγκύκλιος τοῦ οἴκουμ. πατριάρχῃ Εὐγενίου Β΄ πρὸς τοὺς Ὁρθόδοξους Χριστιανούς («Ρωμαίους») τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἱερωμένους καὶ λαϊκοὺς, καταδικαστικὴ τῶν ἐπαναστατικῶν ἀπελευθερωτικῶν κινήσεων καὶ προτρεπτικὴ σὲ δουλικὴ ὑποταγὴ στὸν Ὁθωμανὸ καράχο.

1821, Αἰν.

[† Εὐγένιος ἑλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης]

|¹ † Οἱ ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῇ σκιάν τῆς κραταιᾶς Ὁθωμανικῆς βασιλείας ὑποκείμενοι ἀπαξάπαντες Ῥωμαῖοι ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ ἐκάστης |² τάξεως καὶ βαθμοῦ! Ὅταν μὲ ἀληθῆ στοχασμὸν ἕκαστος ὑμῶν ἀπάντων παρατηρήσῃ τὰς βάσεις, τὰς ὁποίας ἡ ἐφ' ἡμᾶς κραταιὰ καὶ |³ ἀήττητος βασιλεῖα ἐτάξατο ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ διοικήσει τῶν ὑπηκόων αὐτῆς χαρατζκιουζάρηδων, γνωρίζει ἐν ἀκριβείᾳ τὸ ἀκέ |⁴νωτον πέλαγος τῆς εὐσπλαγχνίας αὐτῆς, πόσον καὶ ὅση ἡ ἄκρα καὶ ἀνυπέρβλητος φιλανθρωπία της, καθότι ὅχι μόνον ἡ ὕπαρ |⁵ξις τῆς ζωῆς μας καὶ ἡ τῶν ὑπαρχόντων μας ἀσφάλεια διεφυλάττετο, καθὼς καὶ ἡ τῶν ἐχλυσλάμηδων*, ἀλλὰ καὶ χάριτες καὶ ἔ |⁶λεος καὶ ὑπάλληλοι εὐεργεσίαι ἐπεδαφιλεύοντο καθημερινῶς εἰς τὸ γένος μας κατὰ τε τὴν ἀνεσιν τῆς θρησκείας ἡμῶν, κατὰ τε τὴν |⁷ ἐν ἀνέσει τοῦ βίου διαγωγὴν, καὶ μὲ τόσην ἀφθονίαν καὶ ἑκτασιν, ὅσην δὲν ἐσυγχώρουν μηδὲ αὐτὰ τὰ μέτρα τοῦ ῥαγιαλικίου. Εἰς τῶν |⁸ τοιούτων εὐμενεστάτων χαρίτων τὰς φιλανθρώπους ἐνδείξεις ὅλοι ἐπίσης οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀπαραίτητον χρέος νὰ εὐγνωμονῶσι πραγματικῶς |⁹ καὶ νὰ καταγίνωνται εἰς τὰ πρὸς εὐαρέστησιν τοῦ βασιλείου κράτους ἀείποτε, δόξαν ἀναπέμποντες τῇ φιλαγάθῳ προνοίᾳ τοῦ ὑψίστου Θεοῦ |¹⁰ καὶ τῇ κραταιᾷ βασιλείᾳ, ἥτις κατὰ μίμησιν τῆς θείας

* ἐχλυσλάμηδες (τουρκ. ehli islam) = οἱ πιστοὶ μωαμεθανοί.

ἐκείνης φιланθρωπίας διοικεῖ τὸ ὑπήκοον. Ἀλλά, φεῦ! Πολλοὶ ἐκ τοῦ ἔθνους |¹¹ τῶν Ῥωμαίων παραμελήσαντες τῆς χρεωστούμενης εὐγνωμοσύνης, ἀγνωμονήσαντες τῶν τοιούτων εὐεργεσιῶν καὶ ἐν ταυτῷ ἀθετήσαντες |¹² καὶ καταπατήσαντες τὰ θρησκευτικὰ διδάγματα, τὰ ὑπαγορεύοντα τὴν ἐντελῆ εὐπειθειαν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὸ θεοσυντήρητον αὐτὸ βασίλειον |¹³ κράτος, εἰς τοιαύτην ἐξετραχηλίσθησαν ματαιότητα καὶ ἀπόνοιαν, ὥστε ἐτόλμησαν νὰ ἀναλάβωσι τὸ σχῆμα τῆς ἀνταρσίας ἐναντίον τῆς |¹⁴ κοινῆς αὐτῆς εὐεργέτιδος ἡμῶν καὶ τροφοῦ ἀηττήτου βασιλείας. Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα τὰ τῶν ἀντιθέων καὶ ἀπονενομημένων κινήματα, ἡ κρα |¹⁵ταιὰ βασιλεία, μὴ ἀπορρίψασα ἐκ τῶν χειρῶν τῆς τὸ ἔλεος καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν ὅπου πηγάζουσιν ἐκ τῶν φυσικῶν τῆς ἰδιωμάτων, πα |¹⁶ρέβλεψε τὸ νὰ παιδεύσῃ καὶ νὰ ἐκδικηθῇ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς καὶ διὰ μιᾶς τοὺς ἀντάρτας καὶ χαϊνήδες*, καὶ τοὺς μὲν κατὰ τὴν χρεῖαν ἐπαί |¹⁷δευσεν, ἀπὸ δὲ τὸ ἄλλο μέρος τοὺς ἰδιοπραγοῦντας καὶ εἰς τὰ ὄρια τοῦ ῥαγιαλικίου ἐμμένοντας ἐπεχείρησε νὰ διαφυλάξῃ καὶ νὰ σώσῃ, |¹⁸ εὐδοκήσασα, τέλος πάντων, διὰ νὰ ἐκδοθῶσι παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἀφοριστικά καὶ παραινετικά γράμματα. Ἀλλὰ καὶ τούτων ἐκ |¹⁹δοθέντων ἅπαξ καὶ δῖς, μ' ὅλον τοῦτο οἱ βαδίσαντες τὴν ὁδὸν τῆς ἀνταρσίας δὲν ἀπέρριψαν τὸ σατανικὸν αὐτῶν φρόνημα, οὐδ' ἔβου |²⁰λήθησαν συνιέναι τοῦ ἀγαθῦναι, κωφεύοντες καὶ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς σιωπηρώδεις παραινέσεις, ἀντιβαίνοντες καὶ εἰς τὰς περὶ εὐπειθείας |²¹ ἀποστολικὰς καὶ συνοδικὰς διατάξεις, καὶ πάλιν ἐπιμένουσι κατὰ μέρος καὶ προσκαρτεροῦσι τῇ βδελυρᾷ ἀνταρσία καὶ ἀπειθείᾳ |²² σατανικῇ, εἰς τρόπον ὅτι καὶ ὑποκινουσι τοὺς ἀφελεστέρους, παρασύροντες αὐτοὺς εἰς τὸν ἴδιον τῆς ἀπωλείας κρημνόν, καὶ τολμῶσιν |²³ ἐπιχειρεῖν τοῖς αἰσχίστοις καὶ ἀθεμίτοις, προφασιζόμενοι προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις καὶ κηρύττοντες ἐν σχήματι καὶ ἐπὶ βάσει θρησκευ |²⁴τικῆς διενέξεως τοὺς κακοὺς καὶ ἀσυγγνώστους αὐτῶν σκοπούς, ὅπου γενικῶς ἔχουσι κατὰ τῶν ἐχλυσλάμηδων· κατὰ τῶν τοιούτων λοιπὸν |²⁵ ἀπονενομημένων, ἀσωφρονίστων καὶ ἀμεταμελήτων στασιαστῶν δικαί(ως) ἡ κραταιὰ βασιλεία ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ἐσχάτην |²⁶ παιδείαν, μὴ φειδομένη μηδενὸς τῶν τοιούτων. Ἐπειδὴ ὁμῶς καὶ ὁ τρόπος τῆς κραταιᾶς βασιλείας εἶναι τεθεμελιωμένος φυσικῶς εἰς |²⁷ τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ εἰς τὸ ἔλεος, ἔγινε νεῦσις ἀνακτορικῇ, πλήρης φιλανθρωπίας καὶ εὐμενείας, καὶ ἐκδοθεῖς ἀπεστάλη πρὸς ἡμᾶς |²⁸ ὑψηλὸς βασιλικὸς προσκυνητὸς ὁρισμός, δηλωτικὸς τῶν ἀνωτέρω καὶ ἐπιτακτικὸς νὰ ἐκδοθῶσι καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν |²⁹ παραινετικά γράμματα πρὸς ἅπαξάπαντας τοὺς εἰς τὴν θεοσυντήρητον βασιλικὴν ἐπικράτειαν εὐρισκομένους Ῥωμαίους, διαληπτικὰ τῆς ἀνω |³⁰τέρω ἐννοίας καὶ τῆς ἀπαιτούμενης κοινῆς ὑποταγῆς καὶ εὐπειθείας σας. Τούτου χάριν καὶ γράφοντες συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερῶ |³¹τάτων ἀρχιερέ-

* χαϊνῆς (τουρκ. hain) = προδότης, καταδότης.

ων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ πν(εύματι) ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, διασαλπίζομεν εἰς ὅλους σας τὰς ἐννοί(ας) |³² τοῦ ὑψηλοῦ βασιλικοῦ προσκυνητοῦ ὀρισμοῦ καὶ παραινοῦμεν ἐν ἁγίῳ πν(εύματι) καὶ παραγγέλλομεν ἀπαξάπαντας, μικροὺς καὶ μεγάλους, ἐ |³³κάστης τάξεως καὶ βαθμοῦ, ὅσοι αὐθαδῶς ἐτολμήσατε νὰ ἐξοπλισθῆτε κατὰ τῆς κοινῆς ἡμῶν τροφοῦ καὶ εὐεργέτιδος κραταιᾶς βασιλεί(ας), |³⁴ νὰ καταθέσητε ἀμέσως τὰ ὅπλα καὶ νὰ ἀναλάβητε τὸ ἀρχαῖον σχῆμα τῆς ἐντελοῦς καὶ εἰλικρινοῦς ὑποταγῆς καὶ εὐπειθείας σας πρὸς αὐτήν, καὶ |³⁵ νὰ ἀποπτύσητε τὸ σατανικὸν καὶ μάταιον τῆς ἀνταρσίας φρόνημα, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες νὰ μένητε ἐδραῖοι καὶ ἀμετακίνητοι εἰς τὸ π |³⁶στὸν τοῦ ῥαγιαλικίου, καὶ ἐνὶ λόγῳ σύμπαντες ἐκάστου τόπου καὶ ἐκάστης νήσου κάτοικοι, ὅσοι χαρακτηρίζεσθε μὲ τῆς ὀρθοδόξου χριστια |³⁷νικῆς πίστεως τὴν κλήσιν καὶ θεία νεύσει εὐρίσκεσθε ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῇ σκιάν τοῦ βασιλείου κράτους, ὅλοι χωρὶς τινὸς ἐξαιρέσεως νὰ ἐπ |³⁸στρέψητε εἰς τὴν σωτηριώδη ὁδὸν τῆς ὑποταγῆς, ὄντες βέβαιοι καὶ πεπληροφορημένοι ὅτι ἡ κραταιὰ βασιλεία, κατιδοῦσα τὴν πνευματικὴν ἐπ |³⁹στροφὴν καὶ μεταμέλειαν, τὸ ἄδολον καὶ ἀληθὲς τῆς εὐπειθείας σας φρόνημα καὶ τὴν ἀκριβῆ διατήρησιν τῶν τοῦ πιστοῦ ῥαγιαλικίου καθη |⁴⁰κόντων, αὐθὺς ὡς μήτηρ φιλόστοργος θέλει σᾶς ἐναγκαλισθῆ καὶ θέλει σᾶς περιθάλλῃ, ἐπιδραψιλεύουσα τὰ τῆς ἀκενῶτος πηγῆς τῆς εὐσπλαγ |⁴¹χνίας τῆς πλοῦσια τὰ ἔλεη τῆς ἐφ' ὑμᾶς, καὶ παραπειμπούσα εἰς βυθὸν λήθης τὰ ἐξ ἐπιρρείας τοῦ μισοκάλου δαίμονος ἀπονενομημένα ἐ |⁴²κεῖνα κινήματα τῶν τολμησάντων. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἡ κοινὴ τῶν εὐσεβῶν μήτηρ ἁγία τοῦ Χ(ριστοῦ) Ἐκκλησία θέλει ἐξευμενισθῆ καὶ |⁴³θέλει ἀξιώσει συγχωρήσεως καὶ ἀφέσεως τοὺς ἡμαρτηκότας καὶ τὰ βάρη τῶν φοικωδεστάτων αὐτῆς ἀρῶν ἐπισπασαμένους, βλέπουσα ἐνεργοῦ |⁴⁴μένην τὴν μεταμέλειαν ὑμῶν. Ἐὰν δὲ φανῶσιν ἕως τέλους κωφεύοντες εἰς τὰς ἤδη φιλανθρώπους τῆς κραταιᾶς βασιλείας φωνάς, ἀχάριστοι |⁴⁵ καὶ ἀγνώμονες εἰς τὴν συμπαθεστάτην αὐτὴν εὐεργεσίαν καὶ πάσης ἐλπίδος ἐπέκεινα εὐμενεστάτην χάριν, ἀναισθητοῦντες εἰς τὰ ἀπειροπληθῆ αὐ |⁴⁶τῆς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς σήμερον ἀσύγκριτα ἔλεη, ἀδιαφοροῦντες εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡμῶν παραινέσεις καὶ πατρικὰς συμβουλὰς, καὶ ἐπ |⁴⁷μένοντες εἰς τὰ θεοστυγῆ καὶ αὐτοῦ τοῦ χριστιανικοῦ χαρακτῆρος ἀλλότρια ἐκεῖνα κινήματα, ἢ ἀνομία αὐτῶν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτῶν καὶ κρ |⁴⁸μα λήφονται ἑαυτοῖς καὶ κατάκριμα, καθότι ἄφενκτος ἢ κατ' αὐτῶν δικαίως ἐπαπειλουμένη πανωλεθρία· καὶ οὐκ ἔσται αὐτοῖς ἱλασμός ἢ σωτηρία |⁴⁹ μήτε σωματικὴ μήτε ψυχικὴ, ἀλλὰ κακοὶ κακῶς οἰμώξουσιν καὶ καταστραφήσονται ἐκ μιᾶς. Ὅθεν ἀνανήψατε, πρὸς Θεοῦ! σπουδάσατε ἐν |⁵⁰ ὅσῳ ἔχετε τὸν τῆς μεταμελείας καιρὸν καὶ ποιήσατε καθὼς ὑμῖν γράφοντες συμφών(ως) τῷ ὑψηλῷ ὀρισμῷ παρακελευόμεθα καὶ μὴ ἄλλως, ἐξ ἀποφάσεως. αῶκα'.

3

Συνοδική ἐγκύκλιος τοῦ οἴκουμ. πατριάρχῃ Εὐγενίου Β΄ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Κρήτης, Πελοποννήσου καὶ νησιῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, καταδικαστική τοῦ ἐπαστατικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος καὶ προτρεπτική σὲ δουλικὴ ὑποταγὴ στὸν Ὀθωμανὸ κυρίαρχο.

1822, Ἰαν.

† Εὐγένιος ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης:-

|² † Οἱ ἀνὰ πᾶσαν τὴν νῆσον Κρήτην καὶ τὰς ὑποκειμένας αὐτῇ Ἐπισκοπὰς οἰκοῦντες Ῥωμαῖοι, οἱ τῇ ὀρθοδόξῳ κλήσει ἐνσεμνυνόμενοι καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησί(ας) τέκνα ἐκ προγόνων ὑπάρχοντες, καὶ οἱ λοιποὶ ἐκάστης τάξεως καὶ ἐκάστου βαθμοῦ· ἢ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου γένους οἰκονομοῦσα πρόνοια τοῦ ὑψίστου θεοῦ, ἄνωθεν καὶ ἐξ αὐτῆς |⁴ τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως, ἐτάξατο τὰς ἐπιγεῖους βασιλείας ὡς τινὰς βάσεις καὶ θεμέλια ἀρραγῆ, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι ἐπηκοδομημένη ἡ καλὴ διοικήσεις τῶν λαῶν καὶ ἡ εὐδαιμονία τῶν ὑπηκόων· εἰς αὐτὰς ἐχάρισε σοφίαν καὶ γνῶσιν τοῦ εἰδέναι καὶ ἐνεργεῖν τὰ συμφέροντα εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ὅ,τι ἂν πράττῃ ὁ θεόθεν τεταγμένος Βασιλεὺς, τοῦτο εἶναι |⁶ ὑπὸ τῆς θείας προνοίας) ἐξηρημένον· «Χεὶρ Κυρίου» γὰρ φησὶν, «ἐν καρδίᾳ Βασιλέως», καὶ ὅ,τι ἂν πράττῃ ὁ ὑπῆκοος, εἴτε κίνημα ὑποταγῆς καὶ εὐπειθεί(ας), εἴτε κίνημα λευποταξίας |⁷ καὶ ἀπειθεί(ας), ἀναφέρεται κατ' εὐθεί(αν) εἰς αὐτὸν τὸν Ἐπουράνιον Βασιλέα καὶ θεόν, τοῦ ὁποίου τὸν τόπον ἐπὶ γῆς σώζει ὁ φέρων τὰ σκῆπτρα τῆς Βασιλεί(ας). Διὰ τοῦτο, καθὼς τιμᾶται ὡς μεγα |⁸λητέρα ἀρετὴ καὶ εὐγνωμοσύνη δικαία ἢ ἐντελὴς ὑπακοή, οὕτω καταδικάζεται ὡς χείρων πάντων κακία καὶ ἀπλὴ ἀσέβεια ἡ ἀποστατικὴ τῶν ὑποτελῶν ιδέα· καὶ εἰς κάθε ἱστορίαν |⁹ βλέπομεν τὰς τοιαύτας τῶν ἀποστασιῶν κακοηθείας, ὅχι ὑπὸ τῶν θεόθεν τεταγμένων Βασιλέων αὐστηρῶς κατατρεχομένας καὶ μὲ κοινὸν ὄλεθρον ἀφανιζομένας, ἀλλὰ καὶ |¹⁰ ἐκδικουμένας καὶ μὲ αὐτὰ τὰ βέλη καὶ τοὺς κεραυνοὺς τῆς θείας ἀγανακτήσεως· «Κύριος», γὰρ φησί, «καθιστᾷ βασιλεῖς ἐπὶ γῆς», καὶ πᾶς ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ |¹¹ θεοῦ ἀνθέστηκε διαταγῇ. Τὸ ἡμέτερον χριστιανικὸν ὀρθόδοξον γένος, καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα ὁποῦ μᾶς ἔδειξεν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μὲ τὴν ἐνανθρώ |¹¹πισίν του καὶ ἐπὶ γῆς πολιτείαν του, καὶ κατὰ τὰς οὐρανίους διδασκαλίας καὶ εὐαγγελικοὺς νόμους ὁποῦ κατέλιπεν εἰς ἡμᾶς, δὲν συγχωρεῖται νὰ ἀφορᾷ εἰς ἀρχὰς πολιτικὰς καὶ |¹² εἰς ἀξιώματα ἐγκόσμια, ἀλλ' εἶναι διωρισμένον θεόθεν νὰ εἶναι ἐπ' ἐξουσίαν· «Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ», λέγει τὸ Ἱερὸν εὐαγγέλιον, «οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου» καὶ ἀλλαχοῦ, «Ἡμεῖς |¹³ οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλου-

σαν ἐπιζητοῦμεν»· διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸν ἐπιδείξαντα τὸ νόμισμα τοῦ Κίνσου· «Ἀπόδοτε», εἶπε, «τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι |¹⁴ καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ»· καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος, «Ἀπόδοτε τῷ τὸν φόρον τὸν φόρον, τῷ τὸ τέλος τὸ τέλος, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμὴν»· οὐ γὰρ οἰκῇ τὴν μάχαιραν φορεῖ, |¹⁵ δηλαδή οὐχ ἀπλῶς ἔχει τὴν ἐξουσίαν ἀλλὰ θεόθεν καὶ τέτακται εἰς τὸ νὰ ἐκδικεῖται τοὺς ἀνυποτάκτους καὶ ἀντεχομένους τῶν δικαιομάτων τῶν βασιλικῶν, καὶ διὰ νὰ δείξωμεν εἰς |¹⁶ ὅλους σας πόσον ἡ πρόνοια τοῦ ἁγίου Θεοῦ ἱξεύρει νὰ οἰκονομῇ τὰ ψυχικά μας καὶ σωματικά συμφέροντα, σᾶς φέρομεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, ἐξ |¹⁷ αὐτῆς τῆς τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν ἐνανθρωπίσεως· ἀπὸ πόσας αἰρέσεις δὲν κατεσπαράττετο ἡ Ἱερὰ ἡμῶν θρησκεία εἰς τὰς παρελθούσας ἐποχάς! Ἀπὸ πόσα τραγικὰ συμ |¹⁸βεβηκότα δὲν κατατρέχετο τὸ γένος μας καὶ δὲν ἐπασχεν ἡ ἀνθρωπότης εἰς ὅλα τῆς γενικῶς τὰ συστήματα! ὁποῦ φρίττει τινὰς νὰ τὰ βλέπη καὶ εἰς τὰς δύο αὐτὰς Ἱστορίας. Ἀλ |¹⁹λά, καθὼς ὕστερον ἀπὸ μίαν λυσσώδη τρικημίαν ἐπέρχεται μία γαλήνη, πνέουσιν οἱ ζέφυροι καὶ οἱ πρότερον ἀπηλπισμένοι διὰ τὸν ἐπαπειλούμενον καταποντισμὸν διασώ |²⁰ζονται εἰς ἀσφαλεῖς λιμένας, τοιουτοτρόπως ἡ θεία πρόνοια μὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς κραταιᾶς Ὀθωμανικῆς Βασιλείας ἐπὶ τοῦ ἔθνους ἡμῶν διασκέδασεν ὅλας ἐκεῖνας τῆς ὀρθοδόξου |²¹ ἡμῶν πίστεως τὰς ταραχὰς καὶ τῶν πολιτικῶν ναυαγίων τὰς τοικημί(ας), καὶ τῶσα τῶσους αἰῶνας εὐοιχόμενοι εἰς ἓνα λιμένα γαλήνιον ἀπολαμβάνομεν τὴν μακαριστὴν εὐδαιμονί(αν), πε |²²πλουτισμένοι μὲ ἐκκλησίας Ἱερὰς καὶ μὲ ὅλην τὴν ἀνεσιν τῶν θρησκευτικῶν μας ἐθνῶν μὲ σχολεῖα, μὲ τέχνας, μὲ ἐμπόρια, μὲ τὴν διατήρησιν καὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς |²³ ὑπάρξεώς μας καὶ μὲ τόσα καὶ τόσα ἄλλα ἀγαθὰ, ὅσα δὲν ἀπῆλαυσεν κανένα ὑποτελὲς καὶ ὑποκείμενον ἔθνος, μάλιστα δὲ πάντων ἐσεῖς οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ταύτης |²⁴ καὶ τῶν νήσων τοῦ αἰγαίου πελάγους. Ἐν ᾧ λοιπὸν σεῖς ἐπίσης μὲ τοὺς ἄλλους ὑπηκόους τῆς κραταιᾶς βασιλεί(ας), μᾶλλον δὲ καὶ πλέον τῶν ἄλλων, ἔπρεπε νὰ μένητε σταθεροὶ ἐπὶ |²⁵ τοῦ κέντρου τοῦ ρεαγιαλικίου καὶ νὰ δεικνύητε πραγματικὰ σημεῖα ὑποταγῆς καὶ εἰς τὰς θείας ἐντολὰς ὡς χριστιανοὶ καὶ εἰς τοὺς πολιτικούς νόμους ὡς λογικοὶ ἄνθρωποι, σεῖς, φεῦ, |²⁶ καταπατήσαντες καὶ θεία καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ἀθετήσαντες καὶ εὐαγγελικούς νόμους καὶ κανόνας ἀποστολικούς, νοσήσαντες μίαν ἀπαραδειγμάτιστον ἀχαριστίαν, ὁμοίαν |²⁷ μὲ ἐκείνην τοῦ προδότου Ἰούδα, ἐτολμήσατε νὰ λάβητε ὅπλα εἰς χεῖρας καὶ νὰ ὑψώσητε ἀποστασίας σημαίαν, τ'αὐτὸν εἰπεῖν ἀντιστρατευσάμενοι ἐναντίον τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως |²⁸ καὶ θεοῦ ἡμῶν ὑπὸ στρατηγῷ τῷ ἀρχεκάκῳ σατὰν καὶ παμπονήρῳ διαβόλῳ, τοῦ ὁποίου ἐφεύρεμά τε καὶ γέννημα εἶναι τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ἀποστασίας, καὶ αὐτὸ ἐκ πρώτης |²⁹ ἀρχῆς ἐνέπνευσεν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν πρωτοπλάστων μέσα εἰς τὸν παράδεισον. Ἐνὶ λόγῳ μὲ τὸ βδελυρὸν αὐτὸ κίνημα καὶ μὲ τοὺς σατανικούς

αὐτοὺς τρόπους, εἰς μὲν |³⁰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς ὅλον τὸ ἥσυχον γένος ἐπροξενήσατε μελαγχολίαν καὶ λύπην ἀνείκαστον, εἰς δὲ τὸν ἑαυτὸν σας ἀγωνίζεσθε νὰ ἐφελκύσητε ἀθεράπευτα |³¹ δεινά, δυστυχί(ας) ἐπὶ δυστυχίας, παρούσας καὶ μελούσας, καὶ νὰ ἐνδύσητε τὰς ἀθώας γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα σας μέλανα καὶ μαῦρα φορέματα, ἐπειδὴ ἔχετε ἐχθρὸν καὶ ἐκδικη |³² τὴν τοιοῦτον κραταιότατον βασιλέα καὶ ἀντίμαχον τὸν ἴδιον θεὸν καὶ ὅλας αὐτοῦ τὰς οὐρανίους δυνάμεις, καθὼς πρέπει νὰ φρονῇτε καὶ νὰ πιστεύητε, ἐὰν εἴσθε ἀληθεῖς |³³ χριστιανοὶ καὶ ἂν ἔχητε ἀκόμη εὐσεβείας σπινθῆρα. Τὸ δὲ χεῖριστον πάντων, ὅπου μήτε θέλετε νὰ ἐννοήσητε τοῦ κραταιοτάτου, δικαιοτάτου καὶ εὐσπλαγχνικωτάτου ἡμῶν βασιλέως |³⁴ τὴν ἄκραν εὐσπλαγχνίαν καὶ ἀσύγκριτον φιланθρωπίαν, καθότι ἡ αὐτοκρατορική του μεγαλειότης, ἀγκαλὰ καὶ ἐκ τῆς πρώτης ἡμέρας, ὅπου διεδόθη αὐτὴ ἡ παναίσχιστος καὶ |³⁵ βδελυρὰ φήμη τῆς ἀποστασί(ας), ἔπρεπε νὰ δείξῃ ἀποτελέσματα ζέοντα δικαίου θυμοῦ, μῶλον τοῦτο, ἔχων ἀείποτε βάσιν τὸ ἔλεος καὶ τὴν εὐμένειαν, τοὺς μὲν πρωταιτίους τῶν κακῶν |³⁶ ἐπαίδευσε πανταχοῦ, τοὺς δὲ ἡσυχους καὶ εἰς τοὺς ὅρους τοῦ πιστοῦ βασιλευσίου ἐμμένοντας ἐπεχείρησε καὶ ἐπιχειρεῖ παντοιοτρόπως νὰ περιθάλψῃ καὶ διασώσῃ, μάλιστα δὲ καὶ τοὺς |³⁷ μετανοοῦντας καὶ ἐπιστρέφοντας εὐμένως ἀποδέχεται καὶ χαρίζει αὐτοῖς καὶ τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀνηκουσάν ἀνεσιν καὶ ἡσυχίαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἡμεῖς οἱ κάτοικοι |³⁸ τῆς βασιλευσίου καὶ ὅλων τῶν ἐπιλοίπων μερῶν οἱ ὁμογενεῖς ἀπολαμβάνομεν, περιθαλπόμενοι ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῇ σκιάν τοῦ ἀειθαλοῦς αὐτῆς δένδρου, ἐκτελοῦντες τὰ τῆς θρησκεί(ας) |³⁹ ἡμῶν ἔθιμα μὲ ὅλην τὴν εὐρυχωρίαν, καθὼς καὶ κατ' αὐτὰς τὰς πανσέπτους ἡμέρας τῶν γενεθλίων τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰς ὁποίας μὲ τὸ ἔλεος τῆς βασιλεί(ας) του ἡξιώθημεν |⁴⁰ νὰ ἐορτάσωμεν ἐνασχολούμενοι πάντοτε ἕκαστος εἰς τὸ ἴδιον ἔργον καὶ ἐπάγγελμα, χωρὶς νὰ δειλιῶμεν τι, ἢ νὰ ὑποπτευώμεθα τι, καθότι φοβούμεθα καὶ φυλάττομεν |⁴¹ τοὺς θεῖους νόμους καὶ τῆς βασιλικῆς δικαιοσύνης τοὺς ὅρους μὲ τὴν ἀπαιτούμενην προσοχήν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ μόνη εἰς ἓνα ἕκαστον ἀφοβία. Τοιούτους στοχασμοὺς περιεμένομεν |⁴² ἄχρι τοῦδε νὰ ἰδῶμεν, ὅτι γίνονται καὶ ἀπὸ μέρους σας καὶ ὅτι ἐγνωρίσατε καὶ τὴν ἀπάτην εἰς τὴν ὁποίαν περιεπέσατε καὶ τὴν πανωλεθρίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἀμεταμέλητοι ὄντες |⁴³ εὐρίσκεσθε, καὶ τὸ πέλαγος τῆς ἀνακτορικῆς του εὐσπλαγχνίας ὅτι εἶναι ἀνεξάντλητον καὶ ὅτι δύνασθε νὰ ἀξιωθῆτε ἐλέους, ἅμα ὅπου φανεῖτε μετανοοῦντες καὶ μεταμελούμενοι. |⁴⁴ Ἀλλ' ἐπειδὴ μὲ ὅλην αὐτὴν τὴν παράτασιν τοῦ καιροῦ δὲν εἶδομεν κίνημα ἐκ μέρους σας σύμφωνον μὲ τὰς χρηστὰς μας ἐλπίδας, ἔγνωμεν νὰ κινήσωμεν κάλαμον πατρικῶς, |⁴⁵ καὶ νικόμενοι ἀπὸ πόνον ψυχῆς νὰ δώσωμεν τὰς ἐκκλησιαστικὰς μας σωτηριώδεις ὁδηγίας καὶ εὐαγγελικὰς νουθεσίας εἰς ὅλους σας, διὰ νὰ μὴν ἔχωμεν καὶ ἔλεγχον συνειδήσεως, |⁴⁶ ὅτι ἐσιωπήσαμεν καὶ παρεβλέψαμεν

καὶ τὴν ψυχικὴν καὶ τὴν σωματικὴν σας σωτηρίαν. Ὅθεν, χριστιανοὶ ἀδελφοί, τέκνα τῆς ἀνατολικῆς ἡμῶν ἐκκλησίας, ὅσοι κάτοι |⁴⁷κοι τῆς πελοποννήσου καὶ ὅσοι τοῦ αἰγαίου πελάγους, ὅσοι πλέετε τὴν θάλασσαν καὶ ὅσοι εὐρίσκεσθε εἰς τὴν ξηράν, ὅσοι ἐνὶ λόγῳ, εἴτε παραλογιζόμενοι οἰκοθεν, εἴτε |⁴⁸ἀπατώμενοι ἄλλοθεν, ἐφθάσατε νὰ νοσήσετε τὴν κατηραμένην αὐτὴν νόσον καὶ νὰ λάβητε ὅπλα εἰς χεῖρας μὲ ἀποστατικά φρονήματα, ἀκούσατε τῆς πατρικῆς μας φωνῆς, ἥτις |⁴⁹πηγάζει ἀπὸ πόνον ἐγκάρδιον, ἔλθετε εἰς ἑαυτοὺς, ἀποπτύσατε τὸ σατανικὸν αὐτὸ φρόνημα τῆς ἀνοήτου ἀποστασί(ας), ῥίψατε τὰ ὅπλα τὰ αἷτια τῆς κοινῆς σας καταστροφῆς, ἀναλά |⁵⁰βετε τὸν προγονικὸν ῥεαγιαλικὸν χαρακτῆρα, φιλιωθῆτε μὲ τὸν θεόν, διὰ νὰ ἔχητε καὶ τὴν εὐνοίαν τῆς ὑπὸ θεοῦ τεταγμένης κραταιᾶς καὶ ἀηττήτου βασιλεί(ας). Ἴδου καιρὸς |⁵¹εὐπρόσδεκτος, ἰδου καιρὸς μετανοίας. Μετανοήσατε καὶ μὴ θελήσατε ἕως τέλους τὴν ἐρήμωσιν τῆς πατρίδος σας καὶ τὴν δεινὴν αἰχμαλωσίαν τῶν ἀθῶων γυναικῶν σας καὶ τέκνων |⁵²λυπηθῆτε καὶ τὸν ἑαυτὸν σας καὶ τὴν πατρίδα σας καὶ τὰ τέκνα σας καὶ τὴν κατάστασιν σας, καὶ πρὸ πάντων φείσασθε τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ὑπὲρ ἧς ὁ Χριστὸς τὸ ἴδιον αἷμα ἐξέχεεν |⁵³ἐπὶ σταυροῦ. Ἡμεῖς, ἐπιστηριζόμενοι εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ κραταιοτάτου ἡμῶν βασιλέως καὶ εἰς τὴν εὐμένειαν τῶν πολυχρονίων καὶ εὐμενεστάτων ἡμῶν αὐθεντῶν, τὴν ὁποίαν |⁵⁴ἀναλόγους φωνὰς δὲν ἔχομεν νὰ εὐχαριστήσωμεν, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν εἴμεθα ἐπόχρεσι νὰ παρακαλοῦμεν νυχθημέρως τὸν κύριον ἡμῶν καὶ θεὸν ὑπὲρ τοῦ βασιλείου κράτους, |⁵⁵ὅπως εἴη ἀήττητον καὶ θριαμβεῖον εἰς αἰῶνα αἰώνων καὶ ὑποτάττων πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, καὶ ἐπόχρεσι προσέτι νὰ θυσιάσωμεν ἑαυτοὺς κατὰ λόγον χριστιανικῆς εὐγνωμο |⁵⁶σύνης· εἰς τοιαύτας, φαμέν, βάσεις στερεὰς τεθεμελιωμένοι, γινόμεθα ἐγγυηταί, καὶ κοινῶς εἰς ὅλους σας καὶ μερικῶς εἰς τὸν καθ' ἓνα, καὶ σᾶς ἀναλαμβάνομεν εἰς τὸν τράχη |⁵⁷λον ἡμῶν, καθυποσχόμενοι καὶ βεβαιοῦντες, ὅτι ἅμα ὅποῦ ἤθελαν φανῆ τὰ πραγματικά τῆς μεταμελείας σας σημεῖα, εὐθὺς θέλουν ἐπακολουθήσει καὶ τὰ φιλάνθρωπα τοῦ κραταιοῦ ἡμῶν |⁵⁸βασιλέως τεκμήρια, ἐπειδὴ, καθὼς ἰξεύρει νὰ ἐκδικῆται κραταιῶς τοὺς ἀσωφρονίστους, οὕτως ἰξεύρει βασιλικοπρεπῶς καὶ φιλανθρώπως νὰ ἐλεῇ τοὺς προσπίπτοντας κατὰ μίμησιν τοῦ |⁵⁹ἐπουρανίου βασιλέως, ὅποῦ εἶναι ὁ παιδεύων καὶ πάλιν ἰώμενος. Προλάβετε καὶ κλίνετε τὸν αὐχένα καὶ προφθάσετε πρὸς ἡμᾶς ἐγγραφα δηλωτικά τῆς μεταμελείας σας, ἐφωδιασ |⁶⁰μένα καὶ μὲ ἀνθρώπους δύο ἢ τρεῖς ἀφ' ἑκάστου τόπου, καὶ πάλιν σᾶς ἐγγυούμεθα, ὅτι μήτε μερικῶς μήτε κοινῶς, μέχρι τριχὸς θέλει δοκιμάσητε ἐπήρειαν τινὰ καὶ βλάβην |⁶¹καὶ ἂν ἄλλως συμβῇ, ἃς ἔχωμεν ἡμεῖς νὰ ἀποδώσωμεν λόγον εἰς τὸν ἀδέκαστον κριτὴν καὶ θεὸν ἐν τῇ φρικτῇ τῆς ἐτάσεως ἡμέρα, καὶ ἃς ἐκζητηθῇ τὸ ἐκχυθησόμενον αἷμα |⁶²ὑστερον ἀπὸ τὴν πληροφορίαν, ὅποῦ σᾶς δίδομεν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν· τόσῃ πε-

ποίθησιν ἔχομεν εἰς τοῦ βασιλείου κράτους τὴν εὐσπλαγχνίαν. Ταῦτα προλαμβάνοντες συμβου|⁶³λεύομεν ὑμῖν. Καὶ ἡμεῖς μὲν ἐν τοσούτῳ ἐξεπληρώσαμεν τὸ πατρικὸν χρέος μας· ἐὰν δέ, ὃ μὴ γένοιτο, ἀπορῥαπίσητε τοὺς πατρικούς μας λόγους καὶ ἀψηφήσητε εἰς τὰ |⁶⁴ ἐλέη τὰ βασιλικά καὶ εἰς τοὺς θείους νόμους καὶ πάλιν ἀμετανόητοι ἐργάζεσθε τὰ τῆς ἀποστασίας βδελυρὰ ἔργα, μήτε θεὸν φοβούμενοι, μήτε ἀνθρώπους αἰδούμενοι, μήτε πα|⁶⁵τρίδας, γυναῖκας καὶ τέκνα λυπούμενοι, ἢ ἁμαρτία ὑμῶν ἐπὶ τὸν τράχηλον ὑμῶν ἔστω. Ἦδη ἡ ἀξίνη πρὸς τοῦ δένδρου τὴν ῥίζαν κεῖται· θυμὸς γὰρ βασιλέως ἄγγελος θανά|⁶⁶του ἐστί. Κακοὶ κακῶς ἔχετε νὰ ἐξαφανισθῆτε, θέλετε ἰδῆ τὴν ὀργὴν τοῦ θεοῦ ἐπερχομένην ἐπὶ τὰς κεφαλὰς σας καὶ τὰ νικηφόρα τοῦ βασιλείου κράτους στρατεύματα διὰ |⁶⁷ τε ξηρᾶς καὶ θαλάσσης θριαμβεύοντα ἐναντίον σας καὶ φέροντα τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον εἰς τὴν πατρίδα σας, ὅτε πλέον καὶ ἡ μεταμέλεια ἀνωφελής, καὶ θέλετε καταδι|⁶⁸κασθῆ καὶ ὑποληπτικῶς εἰς τὴν αἰωνίαν τῆς Ἱστορίας ἀτιμίαν διὰ τὴν ἄνοιάν σας καὶ πνευματικῶς εἰς ἀνυπαρξίαν παντελῆ καὶ ψυχικῶς εἰς κόλασιν αἰωνίαν, ὡς ἀποσταῖται |⁶⁹ τῆς ἐκκλησί(ας) καὶ τῆς τροφῆς ἡμῶν καὶ κοινῆς εὐεργέτιδος κραταιᾶς βασιλεί(ας). Ὅθεν διὰ ἀγάπην θεοῦ ἀναγῆπατε καὶ ποιήσατε κατὰ τάχος, καθὼς γράφοντες ὑμῖν |⁷⁰ παρακλινομένη πατρικῶς, καὶ μὴ ἄλλως, ἐξ ἀποφάσεως·- αὐκβ'.

⁷¹ Ἐν μὲν Ἰαννουαρίῳ Ἰνδι(κτιών)ος ι'·-

|⁷² † Ὁ Καισαρεῖ(ας) Ἰωαννίκιος † Ὁ Ἐφέσου Μακάριος
† Ὁ Ἡρακλεῖ(ας) Ἰγνάτιος † Ὁ Κυζίκου Κωνστάντιος
† Ὁ Βεῤῥοί(ας) Ζαχαρί(ας) † Ὁ Ἀγκύρας Μεθόδιος
† Ὁ Λήμνου Μακάριος † Ὁ Δημητριάδος Παρθένιος

Τὸ πνεῦμα τῶν τριῶν παραπάνω πατριαρχικῶν ἐγκυκλίων τοῦ Εὐγενίου Β' περὶ δουλικῆς ὑποταγῆς στὸν Ὁθωμανὸ δυνάστη ἐκφράζει καὶ ἡ πολυσυζητημένη «Διδασκαλία Πατρικὴ... εἰς ὠφέλειαν τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν»²⁷, ποὺ ἐκδόθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1798, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκρηξὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, μὲ σκοπὸ νὰ πολεμήσει τὰ φιλελεύθερα ἀλλὰ καὶ ἀθεϊστικὰ μηνύματα τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης. Συντάκτης τοῦ κειμένου φέρεται ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Ἀνθίμος (1788-1808), πολλοὶ ἐρευνητὲς ὅμως θεωροῦν πραγματικὸ συγγραφέα τὸν Ἀθανάσιο τὸν Πάριο, φανατικὸ πολέμιό τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν πολιτικοθησκευτικῶν

27. Διδασκαλία Πατρικὴ συντεθεῖσα παρὰ τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ κὺρ ΑΝΘΙΜΟΥ εἰς ὠφέλειαν τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν, νῦν πρῶτον τυπωθεῖσα δι' ἰδίας δαπάνης τοῦ Παναγίου Τάφου ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τῷ τυπογραφείῳ Πογῶς Ἰωάννου ἐξ Ἀρμενίων, ἀψῆη'.

ιδεῶν. Πάντως τὸ θέμα τῆς πατρότητος τοῦ κειμένου αὐτοῦ δὲν ἔχει ὀριστικά καὶ πειστικά λυθεῖ²⁸. Ὁ συντάκτης του θεωρεῖ ὅτι ἡ κατάλυση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς ἔγινε μὲ θεία βούληση καὶ ὑπῆρξε «πρόξενος σωτηρίας» γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς ὑπηκόους τοῦ σουλτάνου:

Ἰδέτε λαμπρότατα τί οἰκονόμησεν ὁ ἄπειρος ἐν ἐλέει καὶ πάνσοφος ἡμῶν Κύριος· διὰ νὰ φυλάξῃ καὶ αὐθις ἀλώβητον τὴν ἀγίαν καὶ ὀρθόδοξον πίστιν ἡμῶν τῶν εὐσεβῶν καὶ νὰ σώσῃ τοὺς πάντας, ἡγειρεν ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν ἰσχυρὰν αὐτὴν βασιλείαν τῶν Ὀθωμανῶν ἀντὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡμῶν βασιλείας... καὶ ὑψωσε τὴν βασιλείαν αὐτὴν τῶν Ὀθωμανῶν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην, διὰ νὰ ἀποδείξῃ ἀναμφιβόλως ὅτι θεῖω ἐγένετο βουλήματι καὶ ὄχι μὲ δύναμιν τῶν ἀνθρώπων, καὶ νὰ πιστοποιήσῃ πάντας τοὺς πιστοὺς ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον εὐδόκησε νὰ οἰκονομήσῃ μέγα μυστήριον, τὴν σωτηρίαν δηλαδὴ εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς του λαοὺς. Κατέστησε λοιπὸν ἐφ' ἡμᾶς ὁ παντοδύναμος Κύριος αὐτὴν τὴν ὑψηλὴν βασιλείαν, — οὐκ ἔστι γὰρ ἐξουσία εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ — διὰ νὰ εἶναι εἰς μὲν τοὺς Δυτικούς ὡσάν ἕνα χαλινός, εἰς δὲ τοὺς Ἀνατολικοὺς ἡμᾶς πρόξενος σωτηρίας. Διὰ τοῦτο καὶ νεύει εἰς τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως τούτου τῶν Ὀθωμανῶν νὰ ἔχῃ ἐλεύθερα τὰ τῆς πίστεως ἡμῶν τῶν Ὀρθοδόξων καὶ ὑπερεκπείρασιν νὰ τὰ διαφεντεύῃ... Καὶ ταῦτα πάντα τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα... καὶ ἀνεκδιήγητα ἀγαθὰ ὁ πρῶτος ἀποστάτης διάβολος κατανοήσας, διὰ νὰ ἐκτραχηλίσῃ καὶ αὐθις νὰ φέρῃ εἰς ἀπώλειαν τοὺς ἐγκαταλειφθέντας ἐκλεκτοὺς πιστοὺς, ἐμεθοδεύθη εἰς τὸν τρέχοντα αἰῶνα μίαν ἄλλην πονηρίαν καὶ ἀπάτην ξεχωριστὴν, δηλαδὴ τὸ νῦν θρυλούμενον σύστημα τῆς ἐλευθερίας, τὸ ὁποῖον κατ' ἐπιφάνειαν φαίνεται τάχα καλόν, ὅσον διὰ νὰ ἀπατήσῃ, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς. Ὑπάρχει ὁμως ἕνα δέλεαρ τοῦ διαβόλου καὶ φαρμάκι ὀλέθριον, διὰ νὰ κατακρημνίσῃ τοὺς λαοὺς εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ ἀκαταστασίαν... Παντοῦ τὸ φαντασιῶδες αὐτὸ τῆς ἐλευθερίας σύστημα τοῦ πονηροῦ ἐπροξένησε πτωχίαν, φό-

28. Βλ. Φίλ. Η. Ἡλιοῦ, *Προσθήκες στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία. Α΄. Τὰ βιβλιογραφικὰ κατάλοιπα τοῦ E. Legrand καὶ τοῦ H. Pernot (1515-1799)*, Ἀθήνα 1973, σσ. 271-275, ὅπου γίνεται διεξοδικὸς λόγος γιὰ τὴν πατρότητα τοῦ ἔργου καὶ παρατίθεται ἡ ὡς τότε σχετικὴ βιβλιογραφία· βλ. καὶ Λ. Βρανούσης, «Ἄγνωστα πατριωτικὰ φυλλάδια καὶ ἀνέκδοτα κείμενα τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κοραῆ», *Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 15/16 (1965-1966), 1997, σσ. 125-329· Χρ. Θ. Ἀραμπατζῆς, *Ἀθανασίου τοῦ Παρίου βιβλιογραφικά*, Ἐκδοσις Ἱεροῦ Προσκυνήματος Παναγίας Ἑκατονταπυλιανῆς Πάρου, Θεσσαλονίκη 1998, ὅπου συχνὲς ἀναφορὲς στὴν *Διδασκαλία Πατρικὴ* μὲ ὅλη τὴν παλαιότερη καὶ σύγχρονη βιβλιογραφία.

νους, ζημίας, άρπαγάς, άσέβειαν τελείαν, ψυχικήν άπώλειαν και άνω-
φελή μεταμέλειαν. Άπατηλαί εΐναι, άδελφοί Χριστιανοί, αί διδασκα-
λΐαι τών νέων αυτών έλευθέρων, και προσέχετε. Φυλάξτετε στερεάν την
πατροπαράδοτόν σας πίστιν και ώς όπαδοί του Ίησου Χριστου άπα-
ρασάλευτον την ύποταγήν εις την πολιτικήν διοίκησιν όπου σās χαρί-
ζει όσα άναγκαΐα μόνον εις την παροϋσαν ζωήν... Όχι Χριστιανοί!
Άς έχωμεν σταθερότητα και φρόνησιν, άς μη χάσωμεν διά μίαν ψευδή
και άνύπαρκτον τάχα έλευθερίαν του παρόντος βίου τους άμαραντί-
νους στεφάνους της αιωνίου μακαριότητος...²⁹

*

Οί δημοσιευθεΐσες ή άναφερθεΐσες άνωτέρω πατριαρχικές έγκύκλιοι
και φυλλάδια (*Διδασκαλία Πατρική*), κυρίως όσες κυκλοφόρησαν μετά την
έκρηξη και επικράτηση της Έπανάστασης τών Έλλήνων για την Έθνική
τους Άνεξαρτησία, γραμμένες άκαιρα και με τον ύπερβάλλοντα ζήλο κάποι-
ων Πατριαρχών, ίσως και από φόβο τους και σκοπιμότητα για τη διατήρηση
του θρόνου και του εκκλησιαστικού τους άξιώματος αφού ύπερβαίνουν κατά
πολύ φραστικά αλλά και από άποψη ουσΐας τις τυπικές και από το καθε-
στώς επιβαλλόμενες ύποχρεώσεις των εν λόγω ιεραρχών για την άπλή κατα-
δίκη κινημάτων στρεφόμενων κατά της Όθωμανικής έξουσίας, δέν μπορούν
σε καμία περίπτωση, να απομονωθούν επιλεκτικά και να χρησιμοποιηθούν
ύστερόβουλα και μονομερώς για να μειώσουν γενικότερα τη μεγάλη προσ-
φορά της Έκκλησίας στα άτέλειωτα χρόνια της Τουρκοκρατίας και κατά τη
διάρκεια του ύπέρτατου Άγώνα για την αποτίναξη του Όθωμανικού ζυγού.

Άναμφίβολα ή Έκκλησία, με τους άπλοϊκούς παπάδες και τους ταπει-
νούς και όλιγογράμματος καλόγερους, αλλά και με τους φωτισμένους και
προοδευτικούς ιερωμένους, επιφανείς και έμπνευσμένους Διδασκάλους του
Γένους, με τους φλογερούς και λεοντόθυμους κληρικούς που άγωνίστηκαν
και θυσιάστηκαν με μαρτυρικό θάνατο για την Έλευθερία και την Πίστη
(Διονύσιος Β΄ Λαρίσης - Τρίκκης ό έπονομαζόμενος Φιλόσοφος ή Σκυλό-
σοφος, 1611· παπα-Δημήτρης από τη Σαμαρίνα, μετέπειτα άγιος, 1808· πα-
πα-Θύμιος Βλαχάβας, 1809 κ.π.ά.), με τα μοναστήρια που ύπήρξαν όρμητή-
ρια και καταφύγια άγωνιστών, λαϊκών και κληρικών, πρόσφερε άνεκτίμητες
ύπηρεσίες στο υπόδουλο Γένος καθ' όλους τους αιώνες της Τουρκοκρατίας
για την παιδεία και τη μόρφωσή του, καθώς και για τη διατήρηση της έθνικης
ταυτότητας, της έλληνικής γλώσσας και της Όρθόδοξης Πίστης του,
παράγοντες που όδήγησαν ασφαλώς στη μεγάλη Έπανάσταση και στην άπε-
λευθέρωση και έθνική αποκατάσταση τών Έλλήνων.

29. *Διδασκαλία Πατρική*, σσ. 13-23, άπ' όπου τα παρατιθέμενα αποσπάσματα.

Ἦς σημειωθεῖ, ἐν κατακλείδι, καὶ τὸ βαρὺ ἰδεολογικοπολιτικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς, μὲ τὶς ὀξεῖες ἀντιθέσεις τῆς φιλελεύθερης καὶ ἀποκλειστικὰ λογικοκρατούμενης Δυτικῆς Εὐρωπαϊκῆς σκέψης ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἀφ' ἑτέρου πού παρέμενε ἀμετακίνητα προσηλωμένη στὴν παράδοση καὶ στὰ ἀπὸ αἰώνων καθιερωμένα ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ὁρθόδοξία καὶ τὶς θρησκευτικὲς ἀντιλήψεις καὶ ἰδέες.

ABSTRACT

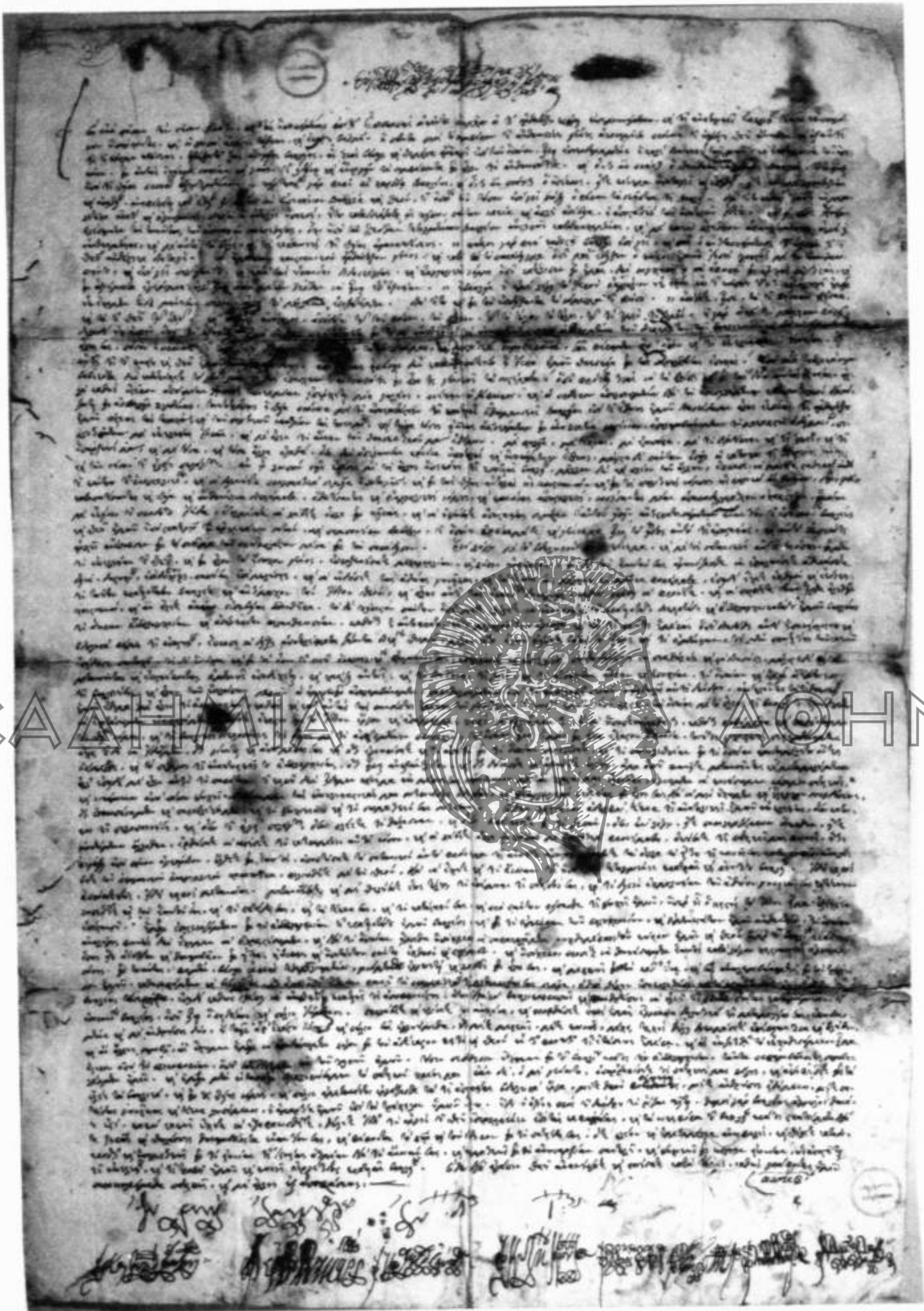
D. Z. Sofianos, *Circular letters of the Patriarch Eugenius II (August 1821 - January 1822) recommending to the Greeks submission to the Ottoman rule*

Three circular letters written by the Oecumenical Patriarch Eugenius II are published and commented on. In these letters the Greeks fighting for their independence are asked to lay down the arms and declare their submission to the Porte.

The first of these letters was addressed to the metropolitan Hierotheous of Paros and Naxos (15 August 1821), the second to the Christian flock of the Patriarch in the Ottoman Empire (also August 1821), and the third to the inhabitants of Crete, of Peloponnesus and of the islands of the Archipelago (January 1822). Only the first of the letters has been published in the past by Ioannis Filimon, the other two are published here for the first time.

[illegible]

ΠΙΝ. Α'. Ἐγκύκλιος (ἀντίγραφο) τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχῃ Εὐγενίου Β' πρὸς τοὺς Ὀρθόδοξους Χριστιανούς («Ῥωμαίους»), ἱερωμένους ἢ λαϊκοὺς, τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, καταδικαστικὴ τῶν ἐπαναστατικῶν ἀπελευθερωτικῶν κινήματων καὶ προτρεπτικὴ σὲ δουλικὴ ὑποταγὴ στοὺς κρατοῦντες. 1821, Αὐγούστος. Κεντρικὸ Κρατικὸ Ἀρχεῖο Βιέννης.

ΠΙΝ. Β΄. Συνοδικὴ ἐγκύκλιος τοῦ οἴκουμενικοῦ πατριάρχῃ Εὐγενίου Β΄ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Κρήτης, Πελοποννήσου καὶ νησιῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, καταδικαστικὴ τῶν ἐπαναστατικῶν ἀπελευθερωτικῶν κινήματων καὶ προτρεπτικὴ σὲ δουλικὴ ὑποταγὴ στοὺς κρατοῦντες. 1822, Ἰανουάριος. Ἀρχεῖο Οἰκονόμων (φάκ. XXXIII", Κ.Ε.Μ.Ν.Ε., Ἀκαδημία Ἀθηνῶν).

